

Lunds universitet

Lärarhögskolan i Malmö

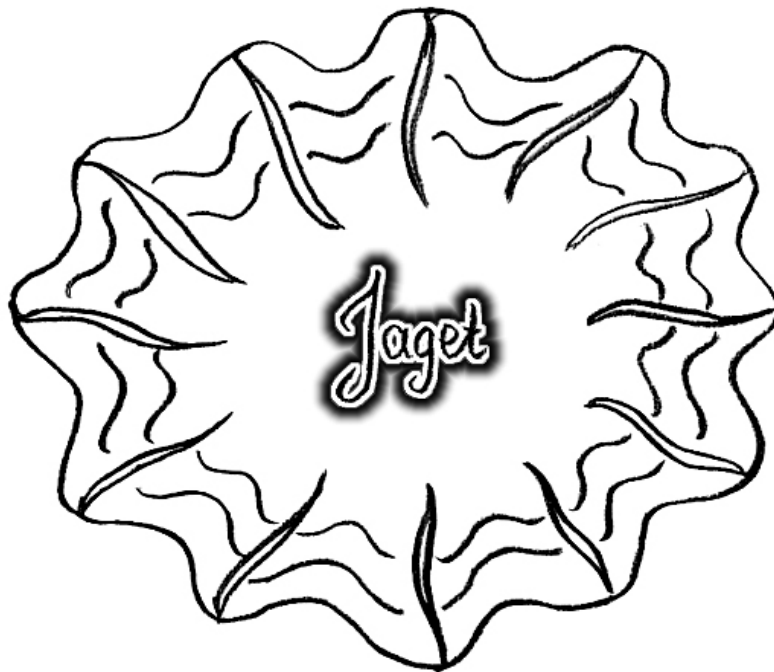
Institutionen för pedagogik och specialmetodik

Specialpedagogiskt program, 60 poäng

Höstterminen 1997

Sinneha

portar mellan

och omvärlden

**En litteraturstudie ur
spec. pedagogiskt
perspektiv**

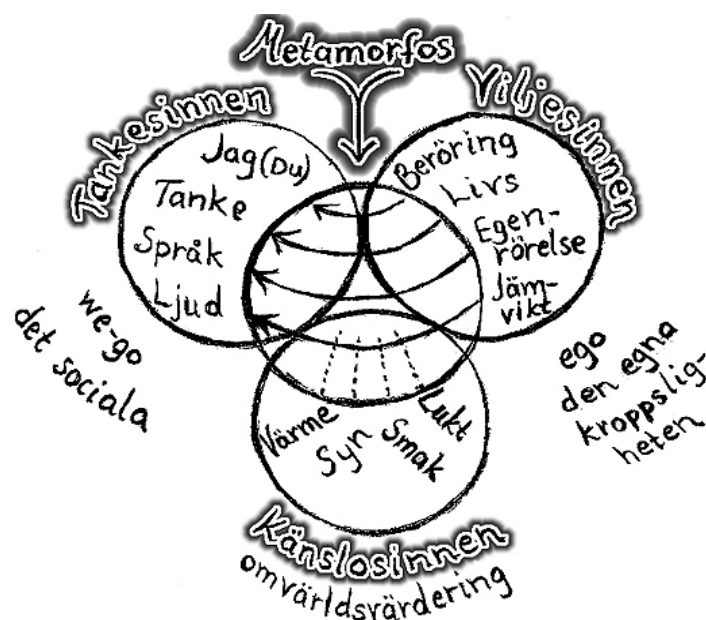
Karin Strandh

Lunds universitet
Lärarhögskolan i Malmö
 Institutionen för pedagogik och specialmetodik
 Specialpedagogiskt program, 60 poäng
 Höstterminen 1997

Sinnena, portar mellan jaget och omvärlden

Arbetet kan betraktas som en djärv djupdykning i sinneslärans idévärld, med fri tolkning utifrån min egen subjektiva förståelse. Jag har utgått ifrån min tolkning av Rudolf Steiners sinneslära och den antroposofiska människosynen. Genom litteraturstudier och föreläsningar har jag samlat ”bilder” som väcker genklang i mig. Jag har sen låtit mig själv reflektera i det fria associerandet. Syftet med arbetet har varit att söka efter sinnesutvecklingens betydelse för jagutvecklingen. Kanske kan mitt arbete väcka nya idéer hos läsaren, för ett eget utforskande av de möjligheter som varje människa bär med sig.

Karin Strandh
 Box 74
 240 40 Tjörnarp
 tel 0451-62009

Handledare
 Christer Ohlin

Tack

Ett varmt tack till min handledare för stöd och uppmuntran under arbetets gång. Du gav mig mod att våga vara mig själv.

Ett varmt tack också till vänner och kollegor som uppmuntrande följt mitt arbete.

Sist men inte minst, ett stort tack till min familj som hjälpt mig med datorn och ”mark tjänsten”.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.INLEDNING	7
1.1.Långfredagstankar	7
1.2.Bakgrund	8
1.3.Syfte	9
1.4.Metod	9
2.TEORETISKA REFLEKTIONER	11
2.1.Historik och nuläge	11
2.1.1.Sinnen	11
2.1.2.Jaget	14
2.2.Vad är antroposofi?	17
2.3.Människans tolv sinnen	24
2.3.1.De fyra undre sinnena, viljesinnen	27
2.3.1.1.Känselsinnet, beröringssinnet	30
2.3.1.2.Livssinnet	32
2.3.1.3.Egenrörelsesinnet	33
2.3.1.4.Jämviktssinnet	36
2.3.1.5.Efterord till viljesinnen	38
2.3.2.De fyra mellersta sinnena, känslosinnen	41
2.3.2.1.Luktsinnet	42
2.3.2.2.Smaksinnet	43
2.3.2.3.Synsinnet	45

2.3.2.4.Värmesinnet	50
2.3.2.5.Efterord till känslorinnen	52
2.3.3.De fyra övre sinnena, tankesinnen, de sociala sinnena	54
2.3.3.1.Hörselsinnet, ljudsinnet	55
2.3.3.2.Språk- och ordsinnet	58
2.3.3.3.Tankesinnet	61
2.3.3.4.Jagsinnet	63
2.3.3.5.Efterord till tankesinnen, de sociala sinnena	64
2.3.4.Metamorfo	69
2.3.5.Processer	75
3.PEDAGOGISKA REFLEKTIONER	78
4.SLUTDISKUSSION	89
5.REFERENSER	91
6.BILAGOR	98
1.Ordlista	
2.Något om författare och föreläsare	
3.”Allt fler söker psykhjälp”	
4.Waldorfskolans kunskapsträd	
1.INLEDNING	
1.1 Långfredagstankar 28/3-97	

Jag hör suset i trädens kala kronor.

Är det i träden bakom mig som vinden härjar? Jag vänder mig om, då hörs suset ifrån mitt nya bakre rum.

Jag närmar mig sjökanten, vattnets glittrande vågkammar speglar ett himmelskt ljus. Långt ute ser jag en eka. Den ligger djupt i vattnet, mitt i glittret.

Efter en stund hör jag vattnets skvalp mot stenarna i strandkanten och suset i de torra vasstråna.

Varför hörde jag inte vågskvalpet genast? Var mitt sinne uppslukat av synintrycken framför mig. Inte förrän tanken kom fram, ”Se där är något”, då hörde jag.

Ju längre jag stod där, ju mer förundrad blev jag att jag inte hört skvalpet från början. Det var en stark ljudupplevelse.

Kan jag inte lokalisera ljuden? Var kommer ljuden ifrån?

Jag går vidare på stigen, lingonriset lyser som av silverglans, helig mark, som gjord för älvadans. Vad är det som gör att vissa jordiska ting har förmåga att återspegla himmelskt ljus?

Är det sinnena som bedrar mig?

När är det jag ser ”sant”? För ett ögonblick får jag en förnimmelse av att det är mellanrummen som är det viktiga, ”verkliga”. Jag ser ljuset som ”möjligheten”. Trädens mörka stammar och grenar som utfyllnad, färdiga mellanrum. Som om ”tanken” blivit ord och ”ordet” materia. Men i ljuset finns tanken som ännu inte klätts i ord och som kanske är ämnad för något annat än materia.

Jag minns när barnen var små. Ett litet barn som ser upp i trädens kronor. Barnet ligger på rygg i barnvagnen. Vi går genom skogen. Vad är det som väcks till liv i honom. Han är djupt koncentrerad på det mönster som trädens grenverk bildar.

Var det oförlösta möjligheter som det lilla barnet kunde uppleva?

Men vad händer sen?

1.2.Bakgrund

Tidningsrubrik: ”Allt fler barn söker psykhjälp”. (se bil 3.)

Jag har många gånger frågat mig, vad är det barnen vill visa mig? Varav kommer denna oro, rastlöshet, brist på koncentration och uthållighet? Det blir allt svårare att tilltala barnets inre vilja.

Vi lärare är väldigt målinriktade när det gäller kunskaper och färdigheter, och blir, precis som eleverna, utvärderade efter mätbara kriterier. Vi talar om barnens behov. Vad menar vi egentligen?

Är det inte våra och samhällets behov dvs anpassning till ett givet tänkande, ett givet paradigm, en given målplan?

Denna målplan rymmer massor av god vilja, men riskerar vi nu att tappa eleverna på vägen? Jo, det finns många som, trots allt, klarar av skolan, men det finns allt fler som visar att nu är det dags att ”vakna”.

Vår tids vägvisare kallas autister, dyslektiker, Damp-barn etc.

1.3.Syfte

Vad betyder sinnesutvecklingen för människans jagutveckling?

Jag vill fördjupa mig i Rudolf Steiners sinneslära och belysa med andras tankar och erfarenheter.

Hur kan jag, som specialpedagog, vårda och främja mina elevers sinnesförmågor, så att de frön, som de bär med sig i form av möjligheter, gror och så småningom går i blom och bär frukt?

Jag vill se på sinnena ur upplevelseaspekt, *sinnererfarenhet*. Jag vill också se på sinnena som fysikaliska, biotekniska system, *sinnerorgan*. Dessutom vill jag söka efter själva *processen* i sinnesvareblivandet och hur bedömning och tänkande verkar i denna process.

Hur kan jag väcka intresse hos eleverna, väcka deras inre vilja?

Det är min förhoppning att arbetet ska leda till bättre insikt i barns behov och utveckling, och därmed också bättre förutsättningar att hjälpa barn i svårigheter.

1.4. Metod

Jag har fått mina frågor belysta, genom litteraturstudier, genom att delta i seminarier och lyssna på olika föreläsningar.

Jag har närmat mig frågorna subjektivt utifrån min egen förståelse.

Mina sinnen har varit riktade mot det som berör mig eller som König (1979) uttrycker det: *"Ty som varje människa är även jag individuell, subjektiv och alla tings mått."* (s 16)

Ämnet visade sig större än jag inledningsvis kunnat föreställa mig. Jag har därför begränsat mig till en grundläggande orientering som lett till teoretiska och pedagogiska reflektioner.

Jag har läst igenom litteraturen och skrivit ner det som berört mig mest. På samma sätt har jag under seminarier och föreläsningar gjort anteckningar. Dessa anteckningar har jag sedan läst igenom flera gånger, med sinnena inställda på att söka det som belyser vart och ett av sinnena.

För att ge läsaren en bättre förförståelse kan det vara av vikt att betona mitt eget förhållningssätt inför arbetet. Detta kan belysas med tankar av Ludvig Igra och Oliver Sacks.

Vi skaffar oss den utvecklingspsykologi vi behöver för att kunna utföra vårt arbete (Ludvig Igra 1988).

Jag är medveten om att detta också gäller mig och mitt arbete.

Utvecklingspsykologi kan ses som mytologi.

"I klassiska sagor finns arketypiska gestalter - hjältar, offer, martyrer, krigare. Neurologiska patienter är allt det där -"..... "Det vetenskapliga och det romantiska pockar på en förening på sådana områden - Luria talade gärna om "romantisk vetenskap" i det avseendet. De förenas i skärningspunkten för fakta och fabel,"....." Men vilka fakta! Vilka fabler! Vad ska vi jämföra dem med? Vi kanske inte har några existerande mönster, metaforer eller myter. Är tiden kanske mogen för nya symboler, nya myter?" (Sacks 1990 s 17)

Föreställningar kräver möjligheter till upptäckter.

Dessutom:

Jag har genomgående använt ordet varseblivning. I min begreppsvärld säger ordet varseblivning mer än perception. Jag har funnit en beskrivning i ett föredrag (1977) av Herbert Hensel (1920-1983). Han säger att det krävs "förhöjd uppmärksamhet och en speciell inställning för att komma underfund med det faktum att varseblivningsakten är mer än en perception av givna innehåll." Han vill med ord som "seende" och "hörande" visa på en aktivitet som vi också upplever. Han menar att aktiviteten är riktad och kräver närvaro och prestation. (Hensel 1989)

För övrigt hänvisar jag till ordlistan bil 1. Där finns ord som jag i första hand hämtat förklaringarna till ur Egidius Termlexikon (1995)

I bil 2 finns en kort presentation av författare som jag låtit mig inspireras av.

2. TEORETISKA REFLEKTIONER

2.1. Historik och nuläge

2.1.1. Sinnena

Jag refererar till den historik Liebendorfer beskriver i Lindholm (1989).

Filosofen och matematikern René Descartes (1596-1650) ifrågasatte sinnenas tillförlitlighet och hävdade att sinnena är passiva. Det är själen som tolkar sinnesintrycken. De ”bilder” som då uppstår är subjektiva.

Tillsammans med fysikern och astronomen Galilei (1564-1642) och filosofen John Locke (1632-1704) kallar han sinnesintryck av ljud, färg, känsel, lukt, smak, köld och värme för *sekundära sinneskvaliteter*. Dessa sinnen ger *subjektiva* upplevelser.

Descartes talar också om *primära eller objektiva sinneskvaliteter* som har egenskaper vilka kan mätas; vikt, hårdhet, soliditet, storlek och ogenomtränglighet. Den människosyn han står för präglas av uppdelning i *subjekt* och *objekt*, kropp och själ. Grunden till vårt vetenskapliga synsätt kan spåras här. Det är bara det *väg- och mätbara som räknas* eller som Descartes kallar det, de ”primära sinneskvaliteterna”. Vår tids paradigms har sina rötter i 1600-talet. Galilei uttalade: ”Mät allting som kan mätas och gör också det mätbart som ännu inte är det”. Detta känna jag igen i 1900-talets behaviorism.

I dag får vi ny kunskap om sinnenas funktion genom de test som astronauter måste genomgå. Genom att de vistas i tyngdlöshet har vi fått bekräftelse på sinnesförmimmelsernas stora betydelse för att vi ska kunna hålla oss vid medvetande.

"Naturligtvis kan vi aldrig upphäva sinnesförnimmelserna helt och hållet. Vi behöver dem. Å andra sidan kan vi få en uppfattning om deras fragmentariska, flyktiga och tillfälliga karaktär. De saknar sammanhang i tid, de har ingen struktur i rummet, även om vi omedelbart känner vad som är upp och ned. Sinnesupplevelsen är omedelbar, intuitiv och irrationell. Den utgör basen för vårt kunskapande om världen och oss själva, men den är inte vad vi brukar kalla kunskap. (Liebendörfer i Lindholm, 1989 s 70)

Modern forskning säger mig att utan sinnesförnimmelse inget medvetande.

Sinnesbegreppet

Jag vill inleda med den syn som presenteras av Bunkhold (1995).

När sinnesstimuli träffar sinnesorganet sker en objektiv registrering av sinnesintryck. Denna registrering eller sinnesreaktion förvandlas till en personlig och subjektiv upplevelse.

Förvandlingen påverkas av sinnestillståndet, om jag t ex är arg, glad eller ledsen. Den påverkas också av erfarenheter, attityder och vanor.

Vi får perceptuella föreställningar om oss själva och omvärlden.

Han säger också att det är i huvudsak genom rörelse vi tillägnar oss perceptuella föreställningar och att det är därför som den tidiga perceptuella utvecklingen ofta kallas senso-motorisk utveckling.

Parallellt sker den intellektuella eller kognitiva utvecklingen som enligt Piaget också kopplas till den senso-motoriska perioden.

Piaget talar för övrigt om hur barnet går från ett stadium till ett annat. Hans efterföljare menar att det är inte barnen själva som är på ett bestämt stadium i sin utveckling utan barnets beteende.

Följande beskrivning är hämtad ur Forsström (1995).

Sinnesintryck organiseras och samordnas, *sensorisk integration*.

Samordning sker även med det motoriska systemet, *sensomotorisk samordning*.

Det innebär att även om såväl sinnesorgan som rörelseförmåga inte är skadade, kan en brist i *samordningen* göra att individen inte reagerar och agerar ändamålsenligt.

Vi uppfattar sinnesintryck med olika *intensitet*; stark eller svag, och *kvalitativt*; tonhöjd, surt, salt, sött etc.

En sinnesstimulering som är oförändrad under en längre tid gör att det blir en anpassning, *adaption*. T.ex. en människa som använder en stark parfym, känner efter en tid själv inte doften.

Vår uppfattning påverkas också av *kontrastfenomen*. Om jag t.ex. doppa ena handen i varmt vatten, den andra i kallt och sen byter, känns det varma ännu varmare och vice versa.

Sensorisk retning uppstår vid förändring i den yttre miljön eller i personens inre. Det måste finnas en fungerande nervstruktur.

Forsström tar också upp olika sätt att dela in sinnen.

Alarmsinnen: smärta, temperatur, lukt, jämvikt. Dessa sinnen är utvecklingshistoriskt de äldsta. *Analyssinnen*: syn, hörsel, beröring.

Hon talar också om *funktionsinriktat synsätt*: Rörelseförmågan hjälper individen att inrikta sinnesorganet mot det viktiga t.ex. mot ljudkällan.

"Individen är aktivt informationssökande." (s 9)

Sinnen som arbetar med mekanisk påverkan på sinnesceller: beröring, smärta, system för kontroll och hållning, system för balans och rörelser, hörsel.

"Perception är en process som förser oss med direkt och viktig information om vår omvärld och om oss själva i denna omvärld." (s 11)

Det funktionsinriktade synsättet framhåller aktiviteten.

Det nämns process. Det är också ett ord som påtalar aktiviteten.

2.1.2.Jaget

Vad säger den dynamiska utvecklingspsykologin om jaget?

Ur Carlberg (1994) har jag hämtat följande.

Den dynamiska utvecklingspsykologin kan beskrivas som om den genomgått olika perioder eller vågor.

Den *första vågen* står då Sigmund Freud (1856-1939) för. Han talar om *detet*, *jaget* och *överjaget*. Detet förknippas med drifterna och det omedvetna. Jaget bildas ur detet och påverkas av såväl detet som överjaget. Överjaget är förknippat med moral och ideal.

I den *andra vågen* fördjupar Anna Freud (1895-1982) synen på jaget. Heinz Hartmann får stor betydelse för jagpsykologins utveckling. Han menar att drifterna och jaget går olika vägar. De *primärt autonoma jagfunktionerna* som att röra sig, se, lyssna och tala, är autonoma i förhållande till detet. Däremot har de *psykiska försvarsmekanismerna* samband med drifterna.

Objektrelationsutvecklingen står i centrum i den *tredje vågen*. Man intresserar sig för hur barnet *uppfattar sig själv* i förhållande till omvärlden, hur barnet *gör omvärlden till sin* och hur *omvärlden påverkar barnet*.

Nämnas kan Melanie Klein (1882-1960) och hennes intresse för mor-barnrelationen, Edith Jacobson (1964) med ”differentiering” och Margaret Mahler (1897-1985), som gjort en stor studie om barnets psykiska födelse.

Vad blir då den *fjärde vågen*? Det kanske blir *"självet"*. Kohut (1977), Pine (1985) och Daniel Stern (1985) är förgrundsfiguren här. Forskningen i dag riktas mot den interpersonella sfären. Det kan också bli *"vi"-psykologins våg*. Den amerikanske forskaren George Klein (1967) menar att vi behöver ett *"we-go"* för att komplettera Freuds *"ego"*.

Driftspsykologi, Jagpsykologi, Objektrelationspsykologi och Självpsykologi.

"Fred Pine (1990) talar om fyra psykologier som grupperingar av delvis överlappande fenomen. Ingen av de fyra kan ses som överordnad en annan och varje psykologi har sitt tidiga ursprung och sin utveckling. Under utvecklingens gång blir de fyra alltmer relaterade till varandra och därför svårare att skilja från varandra." (Carlberg 1994 s 40)

Danielsson, Liljeroth (1995) tar upp den antroposofiska synen på jaget.

"Alla människor har ett jag, individualiteten, som är friskt. Däremot kan kroppen ha skador som gör att jaget, konstnären, får ett bristfälligt instrument." (s 140)

Matti Bergströms syn på jaget.

Följande är hämtat ur föreläsningen i Malmö (1997).

Matti Bergström är hjärnforskare och har arbetat med sinnesfysiologi. Han har lämnat lokalisasteorin och hävdar i dag utifrån sin forskning att hela hjärnan, hela jaget och *även omgivningen som system är involverad in i minsta handling jag utför.*

Han beskriver hur *möjligheterna*, kreativiteten, uppstår i kaos mellan hjärnbark och hjärnstam.

I hjärnstammen finns aktiveringsprocesser, ”*det rena varat*”, vakenhet, nyfikenhet, engagemang, entusiasm.

Till hjärnbarken går all information, här finns modalitetsområden för alla sinnen.

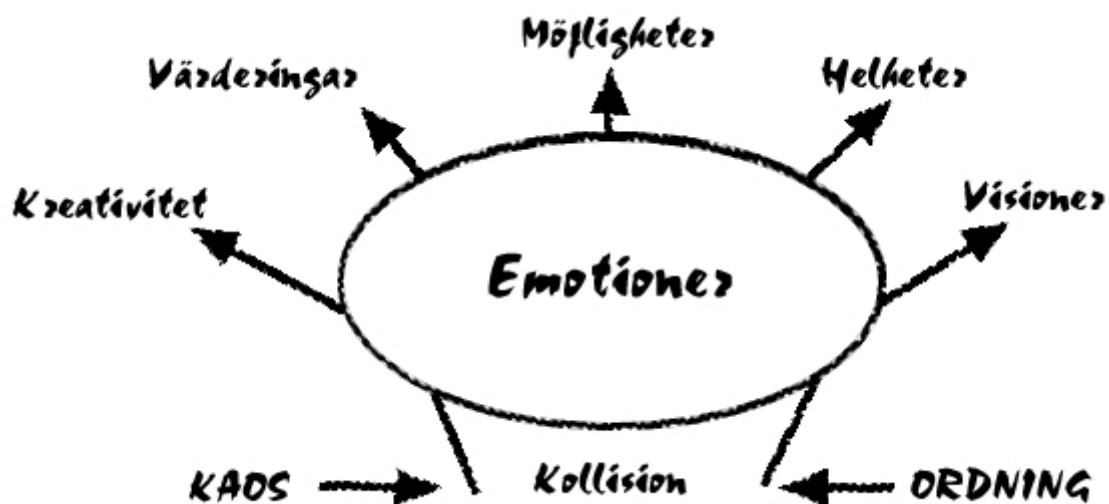
Han menar att det neurofysiologiska jaget med säte för emotioner, grundvärderingar och motivation finns i det limbiska systemet.

I limbiska systemet möts ordning från hjärnbarken och kaos från hjärnstammen, och *omdömesförmågan* utvecklas. Konflikt och strid hör till det normala jaget.

”Barn med stark utvecklingsförmåga är inte så lätta att styra.”

När kaos och ordning möts leder det till nya oförutsägbara tillstånd.

UTVECKLING.

I kollisionen finns jagets utvecklingsmöjligheter.

Det kan vara en välutbildad vetenskaplig hjärna och/eller en välutvecklad kaoshjärna, men det limbiska systemet kan vara outvecklat, har inte fått möjlighet att gå i kollision, dvs jaget är outvecklat.

2.2. Vad är Antroposofi?

Innan jag går in på min presentation av sinnena vill jag säga något om antroposofi och den människosyn som ligger till grund för Rudolf Steiners sinneslära.

Danielsson, Liljeroth (1995) menar att den antroposofiska läkepedagogiken är den enda verksamhet i Sverige som bygger på ett genomarbetat helhetsperspektiv med djup och kontinuitet. *"Läkepedagogiken kan ses som ett tvärvetenskapligt kunskapssystem om en komplex verklighet. Den beskriver människan och hennes liv i många dimensioner och i ett vidgat sammanhang."*(s 139)

Läkepedagogiken och waldorfpedagogiken har sina rötter i den antroposofiska människosynen.

Rudolf Steiner (R S) säger i Ilkley Kursen III *"Antroposofin skall uteslutande vara den kraft, som gör det möjligt att helt fördomsfritt lära känna människan, att fördomsfritt kunna betrakta allt i världen för att sedan också kunna gå till verket med ett fördomsfritt handlande."* (ss38-39)

Antroposofi är ett sätt att söka kunskap om vad det innebär att vara människa. Att söka den innersta kärnan av möjligheter - jaget - som ligger i spänningsfältet mellan det människan är utifrån sina naturliga förutsättningar och det hon kan bli. En väg att söka det som finns oavsett medfödda anlag och kulturell påverkan. Den innersta kärnan, *jaget*, kan bara utvecklas i frihet och med ett klart tänkande.

Vad menas med jaget? Här återger Aepli: *"Detta "jag" är människans egentliga väsen, "originalmänniskan" som fanns före födelsen och kommer att finnas efter döden."* (Aepli 1997 s 139)

I vår tid står vi inför många frågor av etisk, moralisk och filosofisk karaktär. Detta är frågor som kräver klart tänkande. Tilltron till auktoriteter och myndighetspersoner tillhör idag svunnen tid.

Den antroposofiska övningsvägen är antiauktoritär och vilar helt på att de egna *omdömeskrafterna* tas i anspråk. R S har vid flera tillfällen uttryckt att varje människa måste söka sin väg. Med andra ord; du får inte tro på vad jag säger, men tag det gärna med i livet och se om det är fruktbart.

Vad är det då som kan räknas som sinne? I förordet till Aepplis bok återges R S:s ord. "Sett ur antroposofisk synvinkel är det berättigat att kalla allt för sinne som förmår människan att uppleva ett föremål, en företeelse eller ett väsen på ett sådant sätt, att hon med säkerhet kan placera det här i den fysiska världen." (Aeppli 1997 s 11)

Vi tar in sinnesintryck, men de förmedlar endast halva sanningen.

Verklighetsuppfattningen uppstår först genom tänkandet. Sinnesintrycken ordnas av våra begrepp och idéer. Det är genom tänkandet vi får möjlighet att förhålla oss fritt till yttervärlden och därmed inte låta oss styras av instinkter och omedvetna impulser. R S talar också om ett tänkande, utöver det som uppstår till följd av sinnesintryck, den egna tankeverksamheten eller idévärlden som är en översinnlig verklighet.

R S talar om människan tredelning, bestående av *materia*, som vi har gemensamt med mineralriket, växtriket och djurriket.

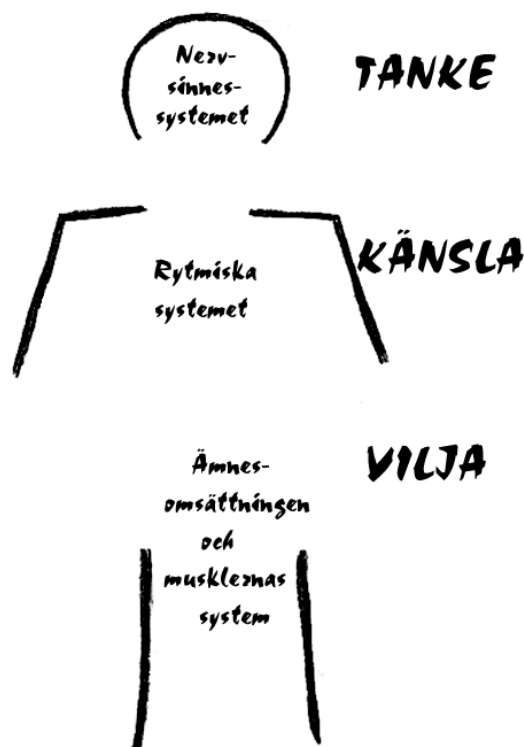
Vitaliteten som vi har gemensamt med växtriket och djurriket, och *medvetandet* som vi har gemensamt med djuren.

I antroposofisk litteratur brukas benämningarna fysisk kropp, eterkropp och astralkropp. (se kvalitetsnivåer s 22, OBS! Begreppen i spalterna är inte så enkla att jämföra tvärs över, därav förskjutningarna. Översikten får ses som underlag för vidare utforskande.)

Därutöver har vi jaget, som skulle kunna sägas stå för *metamedvetandet*, *det genuint mänskliga*.

Jag vill likna människan vid ett mikrokosmos i den totala skapelsens makrokosmos, där denna tredelning också kan ses.

R S talar också om tre själsförmågor, vilja, känsla, tanke, som skulle kunna kopplas till dessa väsensled; materia, vitalitet och medvetande.

I nästa steg kan vi se att tanken har med nerv-sinnesfunktionen att göra och känslan med det rytmiska systemet, andning och puls, att göra.

Slutligen

viljan kopplas till ämnesomsättningen och musklerna.

Vi kan sen gå vidare in i nerv-sinnesfunktionen och också där se en tredelning av viljesinnen, känslösinnen och tankesinnen.

Det är denna syn på sinnena som jag vill belysa genom mitt arbete.

På nästa sida sätter jag in den antroposofiska människosynen i jämförelse med den biomekaniska och den psykosomatiska.

*Människosyn*Biomekaniska

Materialism

Reduktionistisk

Förklarar psykiska processer genom att betrakta dem som fysiologiska. Komplexa fenomen förklaras som summan av egenskaperna hos enkla element.

Psykosomatiska

psyke och kropp

Tudelning

Tudelning i kropp och själ är något vi kan spåra till Descartes människobild. Detta kan vi fortfarande se i dagens sjukvård; kroppssjukvård och mentalsjukvård.

Antroposofiska

intellekt (mind)

psyke (soul)

kropp (body)

se nästa sida*/

*Dimensioner**Kvalitetsnivå*En dimension

Inga gränsområden

Dualism

Ett gränsområde

Pluralism

Två gränsområden

*I Antroposofiska
kvalitetsnivåer

<i>Jag-organisation</i>
<i>självmedvetande</i>
<i>metamedvetande</i>

Andlig (mind)	själsorganisation medvetande	astral- ”kropp”
Själslig (soul)	livsorganismen vitalitet	eter- ”kropp”
Kroppslig (body)	fysisk organism materia	fysisk kropp

*(s 21-22 min
 tolkning, idé efter
 Göran Nilos
 föreläsning 1997)*

Metamorfos.

För att ge en förförståelse av arbetet vill jag nämna något kring begreppet metamorfos.

Om vi ser oss om i världen upptäcker vi mycket som kan betraktas som metamorfos.

Jag håller det lilla bokollonet i min hand och jag hisnar vid tanken på att jag här håller ett stort mäktigt träd.

Larven äter sig mätt på kålbladen i mitt trädgårdsland, efter en tid fladdrar en skir fjäril förbi.

Goethe beskrev plantornas metamorfos, och Nobel (1991) menar att *"den storartade tankemässiga uppbyggnad som visar på bildningslagar som genomströmmar och verkar i en levande helhet som bestäms utifrån enskildheterna ("aus sich heraus"). Storheten i denna förvandlingstanke går endast upp för en när man tänker över den och när man försöker i anden göra den levande för sig själv."* *"Det är först när idé och verklighet ömsesidigt ger liv åt varandra på detta sätt, som man kan nå fram till helheten."* (s 107)

Danielsson, Liljeroth (1995) nämner att Goethe tar med kvalitativa aspekter i sitt arbete för att komma åt det levande. Detta gör han genom att förena konst och vetenskap. Jag vill jämföra med Lurias ord: *"Det vetenskapliga och det romantiska pockar på en förening på sådana områden - Luria talade gärna om "romantisk vetenskap" (Sacks 1990 s 17)*

Goethe beskriver fröet som det mest sammandragna stadiet i växten.

Bladen kommer sen som en utvidgning. Växtkrafterna drar sig sen åter samman i blomfodret och knoppen.

Denna utvidgar sig och bildar blomman.

Sen kommer sammandragning i ståndare och pistill och åter igen utvidgningen i frukten.

Livskrafterna drar sig sen samman och gömmer sig i fröet. (Nobel 1991)

Detta får mig att tänka på in- och utandning.

Finns kanske denna rytm i allt levande?

Sacks (1995) säger att hans berättelser handlar om metamorfoser. *"Om förvandlingar som orsakas av neurologiska tillfälligheter men leder fram till ett annat slags liv, en annan sorts tillvaro, som inte är mindre mänsklig därför att den är så annorlunda."* (s 20)

2.3.Människans tolv sinnen

"Det finns inget sinnligare än barn.

När vi var barn bestod världen av mysterier och små underverk. Undren kom till oss därför att världen inte var färdig, därför att den ännu inte hade fått vuxenvärldens skarpa konturer." (Öquist 1995 s28)

Kanske är det så att vi förlorar en del av vår sinnlighet samtidigt som vi blir "kloka och förståndiga".

Kan våra erfarenheter göra sinnets port trång?

Sacks (1990) har valt att citera Wittgensteins (1889-1951) ord angående kunskapsteorin:

"De sidor av tingen som är viktigast för oss är dolda eftersom de är så enkla och välbekanta. (Man är oförmögen att upptäcka något eftersom man ständigt har det för ögonen.) De verkliga grundvalarna för en människas undersökning fäster hon sig inte alls vid." (Sacks 1990 s 66)

Daniel Stern i Havnesköld (1992) säger att barnet upplever verkligheten mer omedelbar och mindre förvrängd. Spädbarnsupplevelsen är global och enhetlig, ett med världen. Han talar om amodal perception som ett flöde mellan sinnena.

Havnesköld (1992) nämner också att redan på 50-talet myntade Gibson begreppet ”våra sinnen som varseblivningssystem”.

Det finns likheter med R S:s beskrivning av det lilla barnet.

Platons uppfattning att något utgår ifrån oss då vi använder våra sinnen har fallit i glömska.

I förordet till Aepplis bok sägs att sinnesvarseblivning kan endast ske genom jagets verksamhet. Dessutom sägs det att *”Jaget går utöver den fysiska kroppens gränser och befinner sig där var det varseblir.”* (Aeppli 1997 s 13)

Här talas om den *viljebetonade* aspekten i sinnesvarseblivningen. Det krävs ett *aktivt jag*, uppmärksamhet, för att vi ska bli medvetna om intrycken.

För den som håller portarna öppna bär varje ögonblick med sig något av ett under.

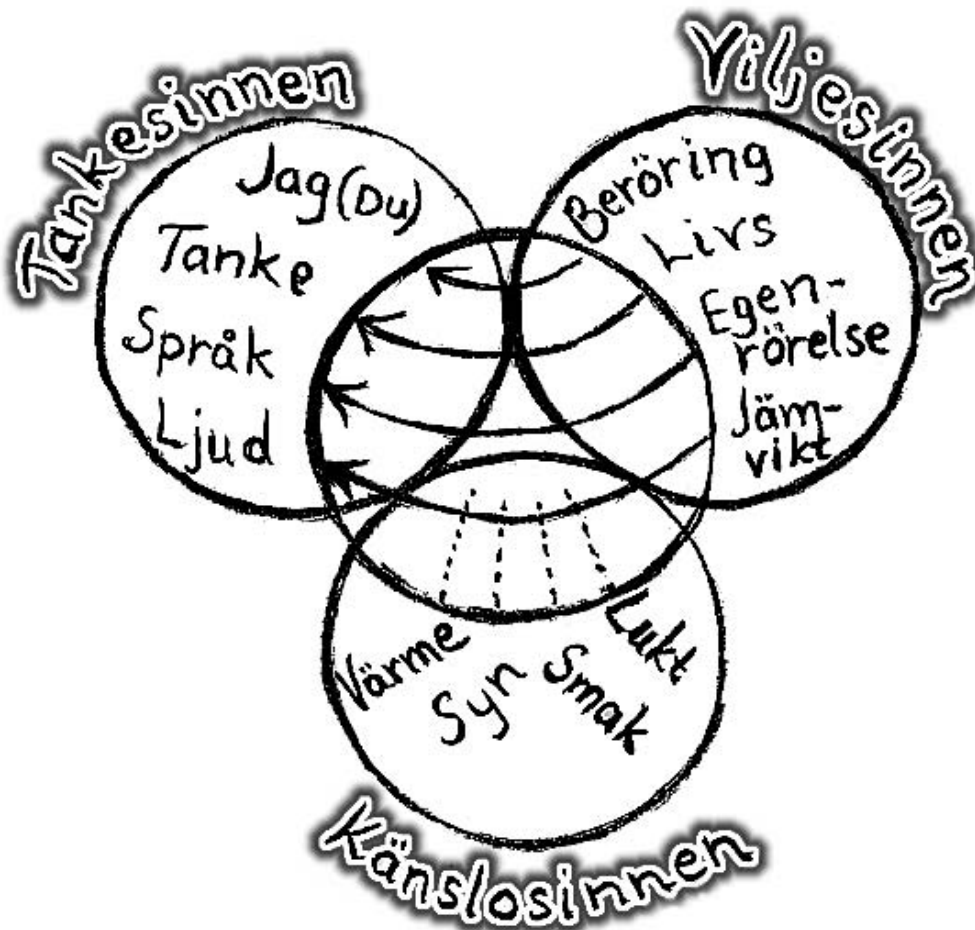
”Sanningen är för den seende, att det inte finns någonting annat än under och ofta förnimmer eller anar han dem med ännu inte medvetna sinnen. Från blomman till solen. Jag kan inte tro på den vetenskap som säger att våra sinnen endast är fem. Tusen känsliga spröt sträcker vi ut omkring oss.” (Fridegård, 1978 s 23)

I dagens konventionella sinnesfysiologi brukar man tala om tio sinnen, i Aristoteles sinneslära finns fem. Jag utgår ifrån R S:s sinneslära, där det talas om tolv sinnen. Dessa sinnen kan delas in i tre grupper.

Vi har de sinnen som vi tar i anspråk då vi upplever *vår egen kroppslighet*, de undre sinnena eller viljesinnena.

I en annan grupp finns sinnen som vi upplever den *yttre naturen* (omvärlden) med, som kallas mellersta sinnen eller känslosinnen.

I den tredje gruppen finns de sinnen som behövs för att *medmänsklighet* ska kunna utvecklas. De kallas här övre sinnen eller tankesinnen.

Sinnena kan sägas utföra en *analyserande* verksamhet emedan tänkandet är *syntetiserande*, genom att sammanfoga intrycken till en helhetsupplevelse. (Aeppli 1997) Jag vill nu börja med att beskriva de fyra *lägre sinnena*, viljesinnena, som kopplas till själsförmågan *vilja*.

2.3.1. De fyra undre sinnena, viljesinnen

Jag är 7 år och sitter högt upp på	sött i doften, sommardoft, en
hölasset. Jag kryper ner och	ilning av spänning och välbehag.
klamrar mig fast i höet. Varmt och	Nu kommer det snart, jag har åkt

här förr. Det gungar oroväckande då vagnens hjul rullar upp över stenen i vägen.

Vi har tömt lasset och är på väg ut på fältet igen. Jag står bredbent upp i vagnen medan far kör, ibland får jag böja i knäveckan för att inte tappa balansen och ramla omkull.

Vilka viljesinnen fick näring?

Jämviktssinnet, både uppe i hölasset och sen på vagnen. Jag var ett mycket aktivt barn och har många minnen där just jämviktssinnet varit engagerat. Jag kan känna välbehagskänslan av att rusa fram över tuvorna. Det var spänning. Skulle jag klara det? Var ska jag sätta foten? Hur långt är det till nästa tuva? Bär den mig? En gång fick jag lirka upp foten ur stöveln, som satt fast i gytjtjan, och gå barfota hem. Det var lika mycket *egenrörelsesinnet* som fick näring. Att gå barfota, känna det stickiga höet mot kroppen, här får *beröringssinnet* näring. Jag blir medveten om min egen kropp. *Livssinnet* får näring i välbehagskänslan, spänningen, utmaningarna.

Dessa fyra sinnen kallas också kroppssinnen. Det är ur dessa vi i första hand får möjlighet att uppleva oss själva, vår kroppslighet och vårt ego. (Aeppli 1997)

Viljeaktiviteten kan förknippas med dessa sinnen. Viljan verkar omedelbart och omedvetet. Vi är sällan medvetna om hur vi gör när vi t.ex. går eller andas.

Dessa sinnen har olika namn i olika vetenskaper: muskelsinne, tyngdsinne, trycksinne, strömningssinne osv. (Aeppli 1997)

Hannaford (1997) talar om reptilhjärnan, den del av hjärnan som tar in all ”sensorisk input” och sen sänder den vidare. Reptilhjärnan tar över vid fara och stress och sänder direktsignal till kroppen att kämpa eller fly. Är detta jämförbart med viljan som verkar omedelbart och omedvetet enligt Aeppli?

Havnesköld (1992) återger Daniel Sterns teori. I känslan av ett uppvaknande själv beskrivs vitalitetsaffekter. Vitaliteten visar sig i affektiva handlingar som t. ex beröring och rörelse. Den upplevs i rörelsemetaforer som ”välla fram”, ”explodera”, ”sjuda”, ”flytande”, ”tona ut”. Världen upplevs primärt vara en värld av *vitalitetsaffekter*. Detta är för mig jämförbart med den *själsliga kvalitetsnivån* i den antroposofiska människosynen.(se tidigare s 19 och 22)

R S säger att barnet fram till det fjärde året är ett slags ”totalvarseblivningsorgan” i sin eterkropp dvs i sin vitalitet.(Aeppli 1997)

Vad händer då om dessa viljesinnen skadas? Exempel ur Sacks (1990) där en patients situation beskrivs.

”Det har hänt något fruktansvärt”, yttrade hon knappt hörbart med spöklik, klanglös stämma. Jag kan inte känna min kropp. Det känns kusligt - kroppen är borta.”

Detta var en häpnadsväckande upplysning, förvirrad och förvirrande.

”Kroppen är borta” - var hon tokig? Men hur var det då med hennes fysiska tillstånd? Musklernas tonus och stadga hade upphävts från topp till tå, händerna irrade omkring utan att hon tycktes medveten om det, flaxade och missade sitt mål, som om hon inte fick någon information från perifera nervsystemet, som om kontrollkretsarna för tonus och rörelse kortslutits, med katastrofala följder.” (ss 68-69)

Detta drabbar också patienter som får öronlabyrinten bortopererad.

Sacks (1990) beskriver hur kroppsuppfattningen är beroende av tre sinnesorgan; ögat, balansorganet och proprioceptionen. Den här patienten hade fått en skada i proprioceptionen (lägesuppfattningen) och fick hjälp att stärka den vestibulära kroppsuppfattningen (balanssinnet), hon använde auditiv återkoppling.

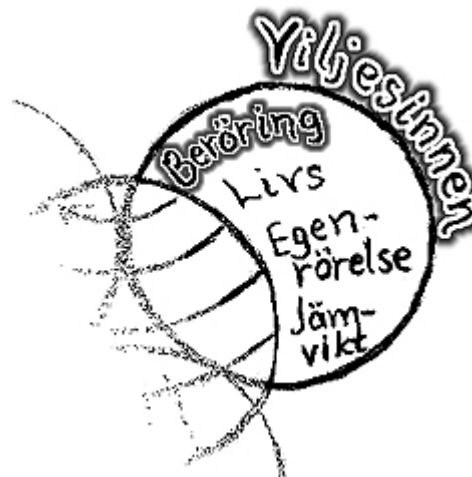
Så småningom lärde hon sig genom compensation genom andra sinnen att fungera tillsammans med andra människor, men aldrig att *vara*. (se M. Bergström tidigare s 16 aktiveringsprocessen) Vilket innebär att hon blivit av med identitetens organiska förankring. Även Freud talar om ”kroppsjaget” som grund för jaget.

Jag vill nu belysa vart och ett av de fyra viljesinnena, som kan kopplas till själsförmågan vilja.

2.3.1.1. Känslsinnet, beröringssinnet

Sinnesorgan som tar emot intryck från kroppens omvärld eller yta kallas enl. Egidius (1995)	exteroceptor. Beröringssinnet kan jämföras med det taktila sinnet. Det rör sig om de processer som

sätts igång under min hud,
gränsen till yttervärlden, då jag
berör något i omgivningen.
(Aeppli 1997)

Beröring som inte förknippas med rörelse berättar mest om den egna kroppen och inte så mycket om det som berörs. Det är framför allt känselkroppar för beröring, Meissnerska, som avses. Det finns också känselkroppar för tryck, Vater Pacinis, och nervändar varigenom vi känner smärta. (Neuschütz 1989 och Hannaford 1997)

Jacques Lusseyrans (1982) beskrivning säger oss en del om de *oanvända resurser* som finns i detta sinne. Han blev blind som 8-åring och beskriver hur känseln förändrades. Fingrarna började utforskande leva sitt eget liv. Han beskriver funktioner för såväl egenrörelsesinnet som beröringssinnet.

Ett barn som dunkar huvudet i golvet, vaggar fram och tillbaka eller slår sig själv har kanske inte utvecklat beröringssinnet, inte upplevt självbekräftelse av sin egen kropp, sitt ego. Finns det kanske också behov av att uppleva sin egen existens då vi fingrar i håret, gnider näsan, biter på naglarna, gungar med benet etc.?

Margaret Mahler, (se objektsrelationsteorin tidigare s 15), talar om självdestruktivitet t ex huvuddunkningar som ett försök från barnet att skapa gräns mellan sig själv och omvärlden. (Bunkholdt 1995)

Sinnesförmågan är lokaliserad till *känselkropparna*.

Peter Andersson Vidarkliniken talar om hur det lilla embryot berörs av vätskor. *Denna beröring bygger upp substans* (jmf Hannaford nedan). Höjdpunkten, förlossningen, är den mesta och största fysiska beröring vi någonsin får uppleva.

Behövs den kanske för att nervsystemet ska stimuleras extra mycket då barnet träder in i den fysiska världen, och kan vi kompensera med t ex massage vid kejsarsnitt? Betydelsen av vad jag har för material i de kläder som jag berörs av och smek och kel får ytterligare en innebörd.

Hannaford (1997) beskriver känseln stora betydelse.

Huden, vårt största organ är fullt av nervsensorer för lätt beröring, kraftig beröring, tryck, hetta, kyla, smärta och i hennes känselbegrepp inräknas även proprioception. (se även egenrörelsesinnet och livssinnet)

Genom beröring ökas produktionen av NGF (Nerve Growth Factor=nervtillväxtfaktorn). Redan under fosterutvecklingen stimuleras sensoriska neuroner, som *har betydelse för det autonoma nervsystemet och därigenom vår överlevnadsinstinkt*. (se livssinnet)

Barn som inte får beröring visar på hämmad motorisk och mental funktion. Jean Ayers (1983) har hos barn sett ett samband mellan oförmåga att tåla beröring och inlärningssvårigheter. Hon har utarbetat ett program för aktivering av känselreceptorerna där hon använder lätt beröring, tryck, fina borstar och bollar som rullas över hudytan i kombination med rörelse. Programmet har gett framgångsrika resultat vid inlärningssvårigheter.

2.3.1.2. Livssinnet

Detta är det sinne som är mest obestämt och allmänt, och som kan ge oss erfarenhet om välbefinnande eller brist på detta, också tidsuppfattningen är förbunden med livssinnet.

(Aeppli 1997)

Detta inre känselsinne ger en helhetsupplevelse av *kroppens inre tillstånd*, hit hör förnimmelse av tryck, smärta, spänning, inre överhettning eller nerkylning, ångest och välbefinnande. (Neuschütz 1989)

Livssinnet ger sig till känna om vi är hungriga, törstiga, ätit eller druckit för mycket, sovit för lite etc.

De inre *fysiska organen* är sinnesorgan för livssinnet.

Peter Andersson Vidarkliniken talar om hur det autonoma nervsystemet består av små nervtrådar, som en finmaskig spindelväv, som omger alla blodkärl och följer med in i alla organ. Han menar att utifrån senare års fysiologiska forskning, som visat på viktiga sinnesfunktioner i hjärtat, kan man tänka sig livssinnets aktivitet utvecklas i ett intimt samspel mellan blod och nervaktivitet, där hjärtat intar en central plats.

Jag nämner enteroceptorer under egenrörelsesinnet. Jag upplever att de lika gärna hör hemma under livssinnet, eller snarare under båda.

2.3.1.3. Egenrörelsesinnet

Proprioceptorer är nerver som tillhör muskel och balanssinnet.

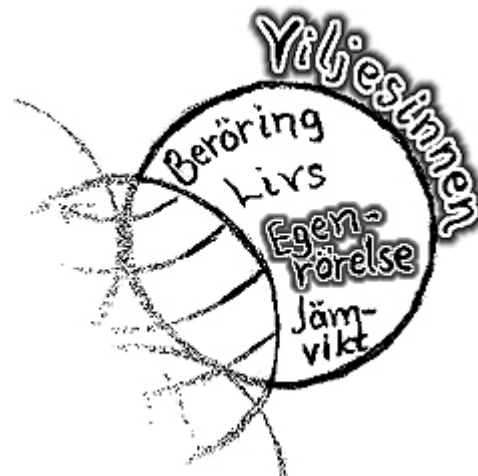
Enteroceptorer är sinnesorgan eller nerver som reagerar på stimuli inuti kroppen.

Egidius(1995)

Proprioceptorerna är som verktyg för inläringen och hjälper muskelsinnet att utforska och förstå omgivningen.

De känner av sträckningen i musklerna och är intimt förknippade med det vestibulära systemet.

Proprioceptionen gör det möjligt för oss att uppfatta kroppens tyngd och motstånd, rörelser och läge i rummet, och ger kroppen *känsla av sig själv i rummet*. Den sänder signaler från muskler, sensorer och det vestibulära systemet. Inget annat organ kan lära oss så mycket om omgivningen. (Hannaford 1997) (se även jämviktssinnet)

Mindre än 10 procent av seendet sker i ögat, resten sker i hjärnan genom associationer till beröring och proprioception.

Genom att beröra, egenrörelse, lär sig spädbarnet dimension, struktur, linje och *till och med färg*. (ibid)

Muskelrörelsen vill hela tiden hålla ögat i rörelse. I Aepplis (1997) bok finns ett exempel på hur vi upplever en röd cirkelyta. Det är ögat som uppfattar den röda färgen, men egenrörelsesinnet som registrerar cirkelformen. Det är som om jag hämtar fram formen ur hela kroppen.

Organet för rörelsesinnet är utbrett över hela kroppen. Ögonen är skapade

för att röra sig och anpassa sig till ljuset och att förmedla sensoriska detaljer om världen. Utan rörelse ingen aktiv inläring. (Hannaford 1997)

Ju mer levande färgen är ju mer aktiveras ögat.

Det verkar helt otroligt att vi skulle lära oss färg genom beröring och egenrörelse. (Jag återkommer till färgen senare s 83.)

Sacks (1990) nämner att det var Sherrington som på 1890-talet kom på detta dolda sinne.

” det kontinuerliga men omedvetna sensoriska flödet från vår kropps rörliga delar (muskler, senor, leder), varigenom deras läge och anspänning och rörelse hela tiden kontrolleras och justeras, fastän det sker på ett sätt som undgår oss eftersom det är automatiskt och omedvetet. ...och därtill på grund av dess outhärlighet för vår upplevelse av oss själva; för det är bara med proprioceptionens benägna hjälp vi kan känna att vår egen kropp hör till oss, är vår "egendom", är vår egen. (Sherrington 1906, 1940.)” (s 66)

Hur kan vi då uppleva rörelser som sker utanför vår egen kropp? Detta är något som för det mesta sker omedvetet. Vi härmar de rörelser som kommer i vårt varseblivningsfält. (Aeppli 1997)

Då jag ser någon lyfta något tungt kan jag uppleva hur jag själv spänner mina muskler, eller då talaren är hes, känner jag hur jag försöker harkla mig.

Hannaford talar om härmande, förebild och upprepning.

Genom proprioceptorerna lär vi också om vår omgivning. Vi kan se på ett barn som stannar inför något nytt och främmande att det rör kroppen för att

härma föremålets form. De lär känna omvärlden inifrån sig själva. Genom ihärdig upprepning lär de sig nya och komplicerade rörelser, samtidigt förfinas nervbanorna och komplexa nätverk byggs upp. (se senare s 62)

Att mentalt föreställa sig rörelser innan man gör dem är något som idrottsmän använder sig av. Detta sänder en våg av sensorisk information till hjärnan och förstärker nätverken. (Hannaford 1997)

Barnet som låter leksaken falla i golvet gång på gång övar sig i att uppleva tyngd, rörelse, rumsuppfattning och att gripa och öppna med handen. Det senare är en helt avgörande övning för den finmotoriska utvecklingen.

Även tyngd, rörelse och rumsuppfattning är avgörande för barnets fortsatta utveckling.

Hade jag vetat detta när mina barn var små hade jag kunnat glädjas mycket mer med barnet i detta övande.

Aeppli (1997) beskriver det så här:

”Det fina medvibrerandet i vår kropp varseblivs av vårt egenrörelsesinne och sätts genom vårt medvetande i relation till omvärlden. Vi är med vår egen ”rörelseapparat”, med hela vårt muskelsystem en medvibrerande del av den rörliga omvärld som omger oss.” (s 47)

Vad är det egentligen för vibrationer vi låter oss fyllas av? (se senare s 50 Sylwan i DN)

Här finns många exempel från modern forskning. Sacks (1990) berättar om patient, doktor P. *”Fastän han....., inte kunde känna igen sina elever om*

de satt stilla, om de enbart var "bilder", hände det att han kände igen dem om de rörde sig. "Det där är ju Karl", kunde han utropa. "Jag känner igen honom på rörelserna, kroppens musik." "(s 37)

Här beskrivs rörelse som kroppens musik. Finns det kanske ett musikaliskt inslag i alla sinnen?

Så kommer vi till det fjärde viljesinnet.

2.3.1.4. Jämviktssinnet, orienteringssinnet

Denna sinnesförmåga är avgörande för vår rumsuppfattning. Det är som om vi hade ett "öga" riktat mot jordens medelpunkt. Organet för detta sinne är lokaliserat till de tre båggångarna i innerörat. (Aeppli 1997)

Enligt Peter Andersson Vidarkliniken utvecklas detta sinne under de sju första åren. Om det inte får "näring" uppträder okoncentration, med skolsvårigheter och oförmåga att lyssna på auktoritet.

Hannaford (1997) beskriver det vestibulära systemet som "Känsla av rörelse och jämvikt" och hon säger att utöver de fem vanliga sinnen finns det också den samordning av sensoriska signaler som ger oss upplevelse av tyngd och rörelse, om muskelrörelser och rumsuppfattning. Detta sker genom det vestibulära systemet och proprioceptionen. (jmf egenrörelsesinnet)

"Det finns åtskilliga små organ som medverkar i vestibulära sinnesförnimmelser. Från dem samlar vi information om huvudets position i förhållande till marken. Dessa är de känsligaste av alla sinnesorgan och ligger i mastoidbenet (bakom örsnibben) och i delar av innerörat. De innefattar utriculus (ovala säcken), saccule, båggångar och medullas och pons vestibulära kärnor." (Hannaford 1997 s 33)

"Information från ögonen bidrar också till känslan av jämvikt. "Omkring 20 procent av meddelandena från ögonen, från näthinnan och extraokulära muskler går" som Homer Hendrickson påpekar "till områden i hjärnan som har med balansmekanismer att göra. Vart och ett av dessa system måste stämma med och kontrollera med de andra undersystemen för att producera ständig statisk och dynamisk balans mot tyngdkraften."

(Hannaford 1997 s 34)

(se balanssyn sid 47)

Det retikulära aktiverande systemet, RAS, i hjärnstammen, är avgörande för vår "vakenhet" mottaglighet för att lära. RAS tar emot impulser från det vestibulära systemet, "väcker" hjärnbarken och ökar svarsberedskapen.

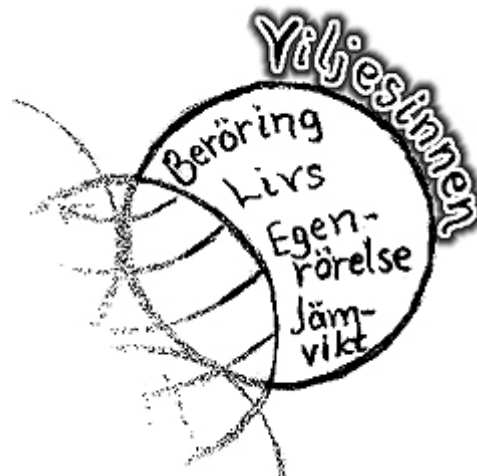
Nöjesparker utnyttjar vårt vestibulära system då de vill ge oss sensoriska upplevelser. Vilket enligt Hannaford *"ger kroppen en verklig men inte nödvändigtvis hälsosam workout."*

"Varje rörelse från barnet stimulerar det vestibulära systemet vilket stimulerar hjärnan för ny inläring." (Hannaford 1997 s 35-36)

Inte nödvändigtvis hälsosam säger Hannaford. (Återkommer till egenaktivitet och in- och utandning i pedagogiska reflektioner)

2.3.1.5. Efterord till viljesinnen

En sommarmorgon är jag på väg hem, efter att ha lämnat korna på bete. Rödklöver lyser intill gårdsgården, jag böjer mig ner för att plocka några blommor, och plötsligt känner jag en brännande svidande smärta. Vad var det? Jag grips av panik, rusar över stengårdsgården, sneddar över grannens bete, har inte en tanke på att springa över tuvorna, följer istället stengårdsgården, hjärtat slår så hårt i bröstet att det kan

brista, men jag springer lika fort ändå. Tankarna far genom mig. Tänk om det var huggormen? Jag har ju sett den ligga där i solen. Mor har ju varnat mig. Väl hemma i mormors famn blir jag tröstad och ompysslad. Mormor tvättar bisticket med Salubrin. Det luktar skarpt. Handen är svullen. Hjärtat slår fortfarande så hårt att det gör ont, men det gör inget, nu är jag hos mormor och hon säger att det är inget farligt.

Beröringssinnet gav signaler; jag upplevde smärta. *Livsinnet* signalerade överlevnadsstrategi; rusa hem. *Egenrörelsesinnet* arbetar på högtryck; spring. Men var är *jämviktssinnet*? Jag tappade *besinningen*. Det automatiserade *jämviktssinnet* bar mig dock i springandet. Tuvorna var ointressanta i denna situation. Jag tyckte det tog en hel evighet att komma hem.

Var det kanske livssinnet som var mest aktivt i denna situation?

Fem minuter kan kännas som en mycket kort stund. Här var det utan tvekan dryga minuter. Det är tydligt att vår tidsuppfattning har med livssinnet att göra.

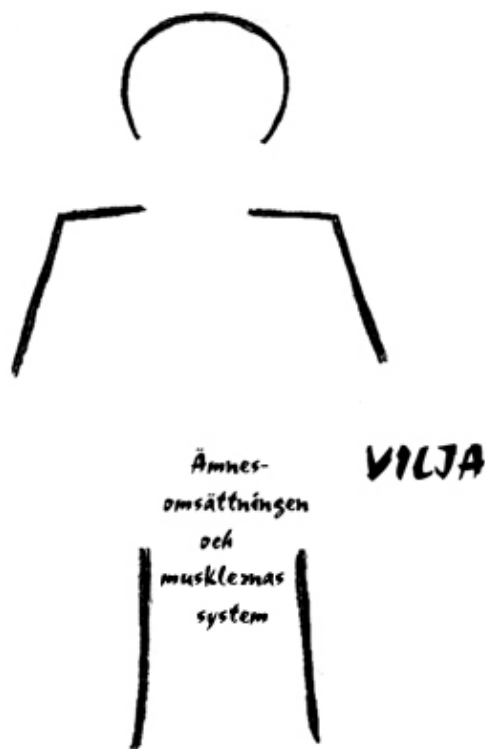
I årets rytm, veckans och dagens rytm kan livssinnet få näring. Barnet känner igen sig i återkommande aktiviteter.

De *sinneserfarenheter* vi får genom viljesinnena ger oss möjlighet att uppleva vår egen kroppslighet, vårt ego, rumsuppfattning, tyngd- och antalsuppfattning, det i omvärlden som kan bestämmas av tal, mått och vikt. Detta sker helt genom *egenaktivitet*.

De själsförmågor som engageras genom de undre sinnena, viljesinnena, kopplas till ämnesomsättningen och musklernas verksamhet. Genom aktivitet och rörelse utvecklas nya synapser och antalet kopplingar i det neurologiska systemet ökar.

Är då dessa sinnen avgörande för matematik och geometri, som utgår ifrån förhållandena i vår egen kropp? Finns det grund för våra mest ”objektiva” vetenskaper i de undre sinnena?

Vi kan hjälpa barnet genom att erbjuda ”miljö” för barnet som gör det möjligt att själv göra dessa erfarenheter.

Organ för beröringssinnet finns i känselkropparna i huden, de Meissnerska för beröring, Pacinikroppar för tryck och fria nervändar för smärta och lätt beröring.

Organ för livssinnet är de olika inre organen; lever, njurar, hjärta etc.

Organ för egenrörelsesinnet sitter i de proprioceptiva receptorerna; i muskelspolar och senfästen.

Organ för jämviktssinnet är lokaliserat till de tre båggångarna och andra organ i innerörat, även i mastoidbenet.

Jag vill i detta sammanhang också nämna de reflexer som hjälper till att påbörja ett barns utveckling. Reflexerna styrs från de inre delarna av hjärnan. Genom sinnena tar modalitetsområden i hjärnbarken över. Om inte detta sker kan reflexerna bli ett hinder i utvecklingen. Detta beskriver Britta Holle i sina böcker. (1982,1985,1987)

Vissa reflexer finns redan hos det nyfödda barnet andra kommer senare.

Genom viljesinnena förvandlas dessa till egenaktivitet. Beröring, egenrörelse, balansövning och allmän välmåga är viktiga för att reflexerna ska kunna tas i anspråk och sen införlivas i det viljemässiga rörelsemönstret.

König (1984) talar om arvsmotorik och förvärvsmotorik.

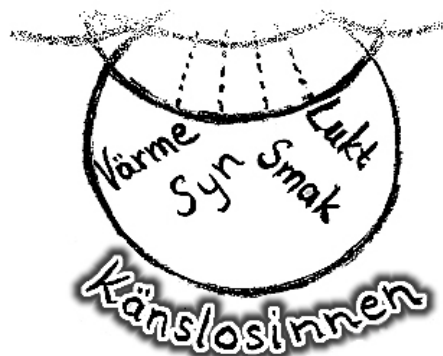
Han säger också att barnets tre första år är i stort sätt helt affekts och driftsfria. Barnet är mer objektivet än subjektivt och kan därför inte heller vara själviskt. Därmed kommer vi över på nästa grupp av sinnen, känslosinnen, som kan kopplas till själsförmågan känsla.

2.3.2. De fyra mellersta sinnena, känslosinnen

Det är med dessa sinnens hjälp vi avläser omvärlden, omvärldsvärdering. Detta är känslans sfär.

Det är här antipatin och sympatin breder ut sig. De rena varseblivningarna färgas lätt av känslor. Vi tycker om och vi hatar, om det nu är värmen, en doft, en smak eller något vi ser. Vi övar oss genom hela livet att finna

mitten, genom att uppleva ytterligheterna. Hörseln skulle också kunna ha sin plats här, men den har dessutom ytterligare en dimension som gör att den tas upp bland de övre sinnena.

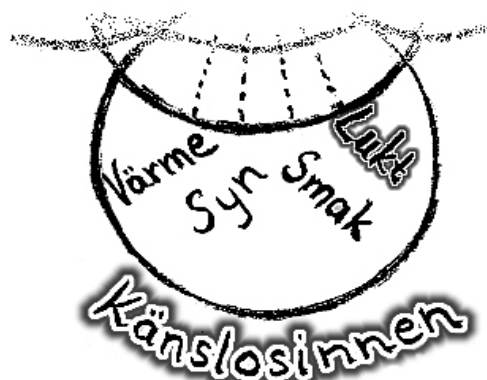
Här vill jag göra en jämförelse med de fyra elementen. Håller den?

Värmesinnet kopplat till *eld*, luktsinnet till *luft*, smaksinnet till *vatten* och då skulle synen höra ihop med *jord*. Vår fysiska gestalt skulle kunna sägas vara ett mikrokosmos bestående av dessa fyra element.

Mina tankar leder också till det varmt mellanmänniska. Vad är detta för värme? Jag kan känna värme i mötet med en annan människa utan att ett enda ord har utbytts. Vad är det för sinne som i detta skede varseblir? Kan jag lita på detta varseblivningsorgan eller är det färgat av mina tidigare erfarenheter? Jag upplever att denna värme också berör kunskapssinnena. Jag vill nu belysa vart och ett av de fyra *mellersta sinnena*. De kopplas till själsförmågan *känsla*.

2.3.2.1. Luktsinnet

Om jag känner lukt av rök en varm sommardag reagerar jag genast och vill ta reda på var det kommer ifrån. Likadant om jag känner en doft i hemmet som jag inte känner igen. Jag kan känna en svag mandeldoft från andedräkten hos ett barn som har feber. Det är tydligt att luktsinnet kan ses som ett alarmsinne. (se Forsström tidigare s 13)

Neuschütz (1989) beskriver luktsinnet. Alla sinnen behöver omväxling för att fungera, detta blir tydligt hos luktsinnet. Om vi utsätts för en lukt under en längre tid då försvarar luktsinnet sig med avstängning. Det är skönt för den som bor intill en massafabrik.

Vårt välbefinnande kan störas av en stark doft eller kan vi fyllas av välbehag av den. De båda ytterligheterna antipati-sympati blir tydliga. Vi har oftast starka minnen av lukten. Hur det luktade hemma hos kompiserna, när vi var på utflykt, när påskliljorna i farfars trädgård slog ut osv.

Vid förkylning smakar maten oftast sämre, beroende på att luktsinnet är avtrubbat.

”Enligt författarna till boken ”Se människan” skulle vi inte kunna känna skillnad på mosat äpple och mosad lök som vi åt dem blundande och med hopklämd näsa.” (Neuschütz 1989 s 21)

Genom luktsinnet kan jag bara känna lukt av det som är i gasform.

Luktorganet sitter i näshålans övre del.

Luktsinnet är välutvecklat redan vid födelsen. På insidan av näsryggen finns miljardtals små hårceller, som reagerar på kemikalier i luften.

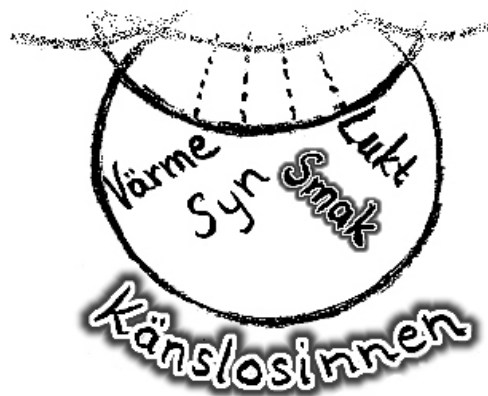
(Hannaford 1997)

Vid rädsla utsöndras feromoner som lätt kan uppfattas av t ex hundar. Detta är något som också barn reagerar på.

Barn som matvägrar eller har dålig nattsömn, kan det bero på mammans oro/rädsla, som barnet känner av med sitt luktsinne? (Hannaford 1997)

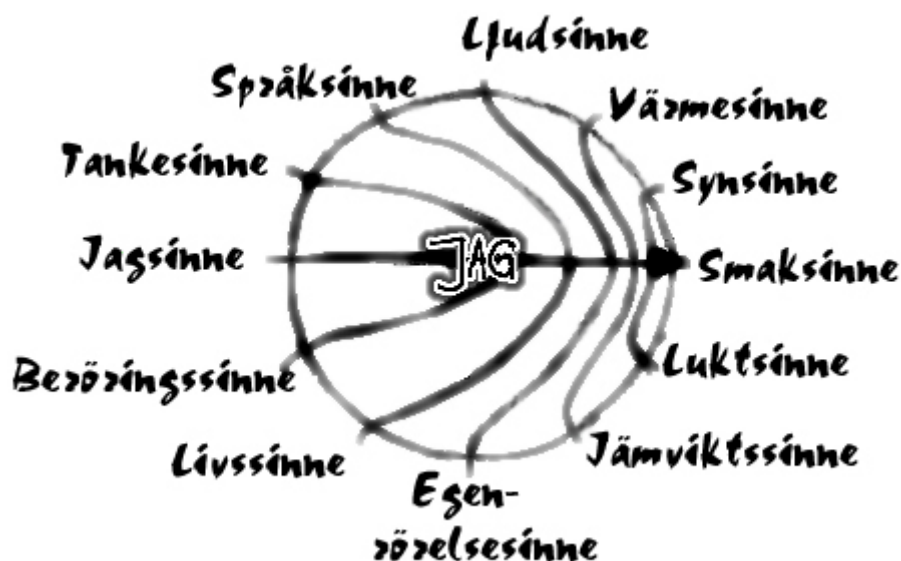
2.3.2.2. Smaksinnet

När jag äter en speciell sorts gräddglass, kan jag känna mig som barn igen. Jag minns då kringupplevelser av glassen som jag fick som barn. Den stora paketen som vi hämtade på mejeriet och isen som den var inpackad i.

Lukt och smak sammanförs under begreppet "kemiska sinnen". (Aeppli 1997) Genom smaksinnet kan jag känna smak av det som är flytande.

Saliven rinner till så snart jag ser eller känner doften av frestande mat. Det är inte möjligt att känna varesig lukt eller smak av något som är helt i fast form. *Smaklöskarna* finns i munnens slemhinnor och framför allt på tungans papiller. Dessa kan känna av salt, sött, surt och beskt. Smaksinnet påverkar bl.a. körtelverksamhet, enzymaktivitet och magsaftssekretion.

Bilden ur von Schoultz 1993 nr 2 s 21

"När människan smakar, så öppnar sig omedelbart hela fältet av de övriga elva sinnena för erfarenheter. Genom att smaka sker en rörelse i alla sinnen, som är mycket djupgående och sker på tröskeln mellan medvetande och det undermedvetna." (von Schoultz 1993 nr 2 ss 21-22)

Kroppen behöver skapa sig gradmätare för vad som är nyttigt för den. Glädje och lust lockar fram de mest sunda fysiska former hos organen.

Om synen ger oss utsidan av tingen i vår värld så ger smaken oss insidan. Man skulle då kunna säga att hela ämnesomsättningen fungerar som ett *inåtvänt sinnesorgan*.

Anorexia och hetsätande kan uppstå bl a som följd av en störning mellan livssinnet och smaksinnet. Jaget förmår inte uppfatta vad de kroppsorienterade sinnena säger. (Neuschütz 1989)

Det är av stor vikt för barnets hela utveckling att få mat som är tillagad av råvaror som är friska och omanipulerade,
 att maten är tillagad med kärlek och omsorg,
 att matsituationen är lugn,
 att bordet är vackert dukat.
 Vi säger ju att ”lägga ner sin själ” i något. Det är nog så viktigt vid matlagning.

*Jorden har oss detta gett,
 solen det i ljus berett,
 kära sol och kära jord,
 er vi tacka vid vårt bord.
 (källa okänd)*

2.3.2.3.Synsinnet

”Vad konstigt, jag har ju två ögon och ändå ser jag bara en bild,” uttrycker en förundrad 7-åring som börjar bli medveten om sin kropp.

Synsinnets varseblivningsinnehåll består av färger som täcker t.ex. målade ytor, nyponrosens röda blomblad, svanens vita fjädrar.

Det finns också färger av mera eterisk natur t.ex. regnbågen, banden av färg som en prisma ger. Om vi nu kan säga att detta också är färg, borde det leda till att färgerna är av objektiv natur dvs något mer än bara egenskaper hos tingen. (Aeppli 1997)

Seende kräver mer än våra ögon, säger Hannaford (1997). (se egenrörelsesinnet) Mindre än 10 procent av seendet sker i ögat, resten sker i hjärnan genom associationer till beröring och proprioception.

20 procent av informationen från ögonen går till områden som har att göra med balanssinnet. Vi måste ju rätta till den upp och nervända och bak och framvända bild som går in genom synnerven. Det krävs tillträde till information från alla hjärnloberna.

I Hannafords bok (1997) beskrivs ett experiment där vetenskapsmän genom att sätta på sig ett speciellt slags glasögon visar hur vår syn utbildas till att förstå omvärlden.

"Dessa glasögon hade speglar som vände världen upp och ned och bakfram. Först kunde de desorienterade experimentmakarna knappast röra sig utan att stöta ihop med någonting men efter några dagar anpassade de sig och den omvända världen kom att se ut som om den hade "den rätta sidan upp". Beröring och det proprioceptiva sinnet som leder seendet hade anpassat det nya visuella inflödet av information till detta nya fysiska läge. Det helt intakta vestibulära systemet "visste" att världen inte hade vänt sig upp och ned. Detta tillsammans med beröring och proprioception gav en feedback som tillät ögonen att anpassa sig. Vetenskapsmännen kunde gå omkring utan problem och såg världen bra - tills de tog av sig glasögonen vid experimentets slut. Då var de tvungna att gå igenom en ny inlärningsprocess igen, med åtskilliga dagar av krockar och snubblande över saker. Detta experiment visar tydligt att hjärnan måste samla ihop vår visuella värld från bitar som lärts in genom våra andra sinnen, speciellt beröring och proprioception." (s 46)

Vi ser åter igen hur sinnena samverkar.

Senaste nytt från Philipson, Jönsson(1997). Nya forskningsrön visar att även den som är blind kan ha kvar viktiga funktioner i ögat. De olika fenomen man nu utforskar benämns *blindsyn*.

Detta innebär att om syncentra är skadat medan ögat fungerar, då kan man tala om blindsyn. Bodil Jönsson, CERTEC, och Lars Philipson, Informationsteknologi, vid Lunds Tekniska Högskola är initiativtagare till ett projekt där man just nu utforskar ögats funktioner. Lars Philipson har en idé om ett fenomen som han kallar *balanssyn*.

Det har visat sig att vissa personer som är blinda har svårt att hålla balansen då de blundande försöker stå på ett ben, men att det precis som för seende går bättre då de har ögonen öppna.

Ett annat fenomen som man vill utforska berör vår dygnsrytm. Det har visat sig att vissa blinda som inte kan se skillnad på ljus och mörker ändå kan ha en dygnsrytm som följer ljusvariationer mellan dag och natt. Andra blinda kan sakna denna dygnsrytm och drabbas av svåra sömnstörningar. De har dålig *dygnssyn*.

Min följdfråga blir då: Kan en i vanlig bemärkelse seende sakna denna dygnssyn och därmed drabbas av sömnstörningar? Jag associerar till livssinnet och den tidsuppfattning som får näring genom det rytmiska.

Att se film eller konstbilder i en tvådimensionell rymd som tre dimensioner, kräver visuell "läsförmåga". Hannaford (1997) beskriver hur hon erfarit att stamfolk från Afrika och Australien som aldrig sett böcker inte kan se ett berg på en bild utan uppfattar endast färg och linjer utan struktur och pers-pektiv. Detta helt naturligt eftersom det ju faktiskt är något vi skapar oss genom erfarenhet. Linjärt perspektiv är en konstnärlig uppfinning från 1400-talet.

Ögonen är skapade för att röra sig och anpassa sig till ljuset och att förmedla sensoriska detaljer om världen. *Utan rörelse ingen aktiv inläring*. Ögonen har olika slags visualisering, den tredimensionella är viktigast för inläring. Trots detta är det den tvådimensionella vi lägger huvudvikten på i inläringssituationer.

Detta kan man studera vidare i Trageton (1996).

Hannaford (1997) konstaterar att 95 procent av ljusreceptorerna på näthinnan är stavar, placerade på näthinnans periferi. Dessa stimuleras *bäst vid svagt ljus*. Resten är tappar, som är grupperade i ett litet område av näthinnan. Detta område kräver *starkt ljus* för att stimuleras.

Foveal fokus kallas den koncentration på fovea, som krävs för att läsa ett tvådimensionellt fält; en bild eller en text.

Vi behöver kombinationen av stavar och tappar för att få möjlighet till både tredimensionell och tvådimensionell fokus.

Hannaford säger: *"När jag ser proportionen mellan tappar och stavar, slår det mig att vi inte är skapade att sitta och bara ägna oss åt aktiviteter som kräver foveal fokusering, såsom läsning och TV-tittande eller arbete vid datorskärmar. Ögat behöver aktivt uppleva världen som helhet för att synen skall utvecklas fullständigt. Aktiv och sensorisk och motorisk funktion hos ögat bidrar till att förse kroppen med former och rörelse hos naturliga former och för att utveckla det rumsmedvetande som är nödvändigt för klar perception och tankeverksamhet."* (s 48)

Karin Neuschütz (1989) beskriver ögat i tidskriften På Väg.

Ögat får näring av ljuset, utan ljus inget seende.

Philipson, Jönsson (1997) talar om hur melatoninhalten (hormon) stiger under natten och hämmas av starkt ljus och man ska nu utforska hur det förhåller sig hos blinda människor.

Ackommodationen är den anpassning till avståndet som sker genom de små muskler som reglerar linsen. De är i ständig aktivitet genom att de korrigerar avståndsställningen då föremålet flyttas i förhållande till mig själv. Det är som om ögat ”griper” om tingen och företeelserna. Ögats verksamhet är nära förbunden med egenrörelsesinnet.

Det som kommer mot ögat vid tv-tittande är inte ”gripbart” för ögat, det finns inget djup. Det blir obalans mellan mottagande och egenaktivitet. Vår egenrörelse blir uppdämd.

”Framför tv:n blir min blick lätt defokuserad, diffust inställd på ett passande avstånd till skärmen, och detta avstånd behöver jag inte ändra, vad som än visas i bild. Jag griper inte med blicken de ting som visas, istället sänds bilderna rakt in i mig, många gånger direkt in i mitt undermedvetna, eftersom bildströmmen är så snabb att jag inte medvetet hinner betrakta varje bild och ta ställning till dess innehåll. Aktivitetsströmmen går från objektet till subjektet istället för tvärtom.”
(Neuschütz s 26)

Om vi tittar på en ljuslåga och sedan blundar, ser vi en efterbild, som så småningom tonar bort. Goethe (1749-1832) gjorde ett stort antal försök för att hitta förklaringen till efterbilden. Detta finns presenterat i Goethes färglära. (Sällström 1979)

R S jämför varseblivningsprocessen med en ytterst fin andningsprocess, en utandning och inandning. Vi andas in syrerik luft och ut kolsyrerik luft. Han menar att det vi andas ut är en motbild av det vi andas in och att det är likadant då vi tar in sinnesintryck.

"Efterbilderna kan vi betrakta som de utandade sinnesintrycken. Vi präglar in dem i "världsetern" säger Rudolf Steiner. "Det är inte bara subjektivt, det är en objektiv process." (Aeppli -97 s 51)

R S menar att barnet har en mycket stark upplevelse av komplementfärgen i sitt inre. Detta betyder då att ett oroligt barn kan genom att vistas i ett rött rum uppleva den gröna utjämnande och balanserande färgen i sitt inre. (Neuschütz 1997)

Peter Sylwan skriver i DN 6 april 1997 om det projekt som Bodil Jönsson och Lars Philipson m.fl. startat. *"Våra ögon ser mycket mer än vi själva kan se. Tanken sänder möjligen också en ilning av osäkerhet längs ryggraden. Säkert är det bara en bråkdel av alla de signaler om världen som ögonen sänder in i vår hjärna som når vårt medvetna sinne. Därute - och därinne - pågår ett skådespel som vi aldrig får veta något om och som vi deltar i utan att ha en aning om i vilken roll vi spelar."*

Jag tänker på det undermedvetna driftslivet och hur människan genom detta kan bli impulsstyrd.

2.3.2.4. Värmesinnet

Nu går vi vidare med det sista känslosinnet.

Skulle man då också kunna säga att värmen som vi varseblir med värmesinnet är en in- och utandning?

Vi brukar tala om varm luft, varmt vatten, en varm sten dvs materia som är genomträngt av värme.

Kan det finnas en objektiv värme på samma sätt som med färgen?

Värmeorganismen genomtränger hela kroppen, dock inte jämt fördelat. Vi är olika köld och värmekänsliga, på olika ställen av kroppen.

”Vi är också ”värmemänniskor” som omedelbart, dvs utan yttre sinnesorgan, utan nervsystem upplever yttre värme.” (Aeppli s 53)

Karin Neuschütz (1989) skriver.

Det är Ruffinis nervändar som registrerar värmen. Krauses känselkroppar är åtta gånger fler och rapporterar dessutom kyla.

Det går åt mycket energi att hålla kroppstemperaturen konstant, särskilt för det lilla barnet, som ännu inte förstår att klä på sig eller av sig allt efter temperatur.

Är man själsligt engagerad känner man inte lika lätt av yttre kyla.

Jag kan känna mig varm under hela skoldagen, men ska jag sen sitta i konferens i samma klassrum efter skoltid, då kan jag känna mig väldigt frusen.

Är det tröttheten som ger sig till känna, för det kan väl inte vara bristande engagemang?

2.3.2.5. Efterord till känslosinnena

En 9-åring reflekterar. "Jag tycker bäst om gul och röd färg. Den gula är som gurka. Den röda är som en "dammsugar-kaka", söt och mäktig." Här verbaliserar barnet färg- och smakintryckens samhörighet.

Är detta ett uttryck för den tidiga amodala perceptionen (se Sterns teorier s 25), som barnet nu kan verbalisera? Är detta inte ett exempel på tänkandets syntetiserande? Ett försök att hela den värld som i denna ålder håller på att falla sönder i delar och detaljer. Jämförelsen med de fyra elementen är värd att utforska vidare.

luft - luktsinne

vatten - smaksinne

eld - värmesinne

jord - synsinne

Jag känner bara lukt av det som är i gasform och smak av det som är flytande. Att värme och eld hör ihop känns självklart, därmed inte lika lätt att tränga in i begreppsmässigt.

Med synen "begriper" jag tingens utsida. Skulle kunna finnas ett samband med materia. Svårare att förstå regnbågen. Jag ser ju onekligen regnbågens färger även om det är svårt att förknippa den med materia.

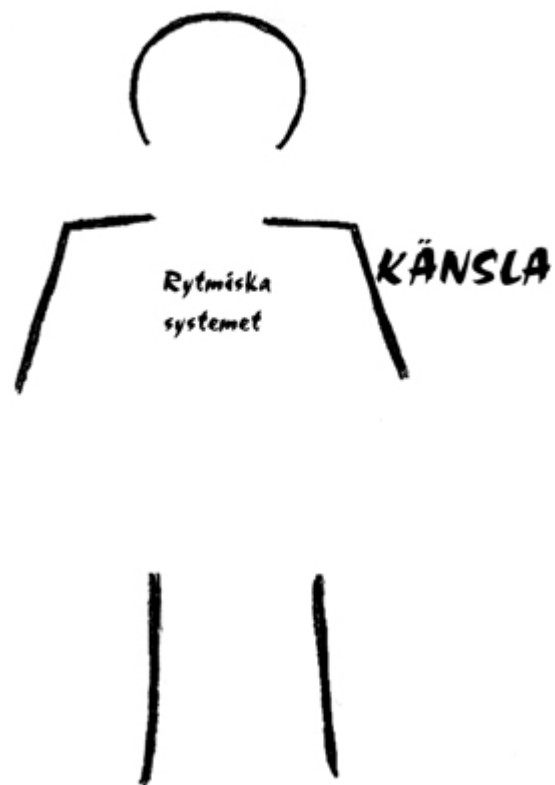
Organ för luktsinnet sitter i näshålan och för smaksinnet i smaklökarna i munnens slemhinnor. De flesta smaklökarna sitter i tungans papiller. Man

skulle också kunna säga att ämnesomsättningen fungerar som ett inåtvänt smakorgan.

Ögat är sinnesorgan för synen. Värmen registreras av Ruffinis och Krauses känselkroppar.

De själsförmågor som engageras genom de mellersta sinnena, känslorinnena, har med det rytmiska systemet att göra. Vi kan lätt märka att såväl andningen som hjärtats verksamhet förändras då vi kommer i affekt.

De sinneserfarenheter vi får genom känslorinnena hjälper oss att *uppleva yttervärlden*. Vi kan hjälpa barnet genom att vara kvalitetsmedvetna. Vad är det för upplevelser barnet behöver och varför? Kamraterna får stor betydelse. Vad tycker de är gott, ont, bra, dåligt, etc.?

2.3.3. De fyra övre sinnena, tankesinnen, de sociala sinnena

Vi går nu vidare med de fyra övre sinnena, tankesinnen.

Uppmärksammas bör att alla dessa sinnen kallas tankesinnen. De kopplas till *själsförmågan tanke*. Annars vill jag hellre kalla dem *sociala sinnen* för att inte förväxla med tankesinnet inom denna grupp.

"Låt oss föreställa oss en person i samtal med en annan. Uppmärksam lyssnar han på vad den andra har att säga honom. Låt oss anta att han i det ögonblicket bara intresserar sig för vad denna medmänniska med språket som medel vill uttala som sina tankar angående något kunskapsproblem. Vår hypotetiska åhörare hör röstens klang, uppfattar den andra människans ord, varseblir tankarna, begreppen och föreställningarna. Inte ett ögonblick är det oklart för lyssnaren att den talande på samma sätt som han själv är en varelse begåvad med ett jag."
(Aeppli 1997 s 54)

Den som talar är helt i sina egna "bilder", "självupptagen", och låter ljuden, orden, tankarna genom sitt jag framträda för lyssnaren. Medan den som lyssnar helt släpper sitt "ego", och "går in i talaren", medupplever tonfall, orden, tankarna och den andres jag. Det krävs att hörselsinnet, ord-språksinnet, tankesinnet och jagsinnet är utvecklat.

De sociala sinnena är helt avgörande för interaktionen, allt mellanmänniskt och också avgörande för den kulturella utvecklingen.

”Parterna är sig inte lika efter det att deras livsbanor har korsats. Det uppstår inte bara en oanad resurs (som kan vara positiv eller negativ, konstruktiv eller destruktiv) utan också nya identiteter. Korsade livsbanor kan utgöra en pånyttfödelse; i en mening kan parterna börja existera först i relation till varandra.” (Asplund, 1992, s 10) (Öquist 1995 s 52)

Jag vill nu gå in på vart och ett av de fyra sociala sinnena.

2.3.3.1. Hörselsinnet, ljudsinne

Hörselsinnet, som av Rudolf Steiner kallats ton- eller klangsinne, skulle också kunna föras till de mellersta sinnena, eftersom vi med det kan uppleva omvärlden; vindens sus, bäckens porlande och fågelsången.

Ljuden väcker känslor, men det som R S velat betona är det musikaliska. Det som lever i den mänskliga röstens klang.

Han menar nämligen att vi i högre grad har möjlighet att få kunskap om såväl tingen som människan genom tonsinnet.

Om jag slår på t ex en metallstång, säger klangen mig något om metallens substans. När jag bakar matbröd brukar jag knacka på brödet för att höra om det är genombakat. Ljudet säger mig något om brödets inre konsistens.

Aeppli (1997) beskriver den mänskliga rösten och det musikaliska elementet den förmedlar till oss genom hörselsinnet.

Varje röst har en grundton och ett antal övertoner. Om rösten bara har sex istället för tio övertoner, låter den svag och sjuk. Har den femton övertoner kan den låta skarp och göra lyssnaren orolig. Röstens kvaliteter säger oss något om människans individualitet.

Sacks (1990) beskriver hur afasipatienter kan förstå genom ”klangfärgen”, t ex röstläge, tonfall, intonation, miner åtbörder, vilka gör att de kunde förstå budskapet trots att de inte förstår orden. Det naturliga talet består alltså av mer än ord.

”Det består av yttrande - en yttring av ens hela mening med ens hela varelse - och förståelsen av dessa innefattar oändligt mycket mer än det blotta igenkännandet av ord.” (Sacks 1990 s 105)

Om däremot ord och ”klangfärg” inte stämmer uppstår förvirring.

Dubbla budskap, är också något som barn upplever och blir förvirrade av.

Att det finns ljudvågor fria i rummet som kan fångas upp av t.ex. en stämgaflöjt fick eleverna uppleva under ljudexperiment på en fysiklektion. En elev slog an en stämgaflöjt, satte den sen mot bordet och vi hörde alla en ton. Samma elev slog an sin stämgaflöjt men fick inte beröra något med den

sen, däremot fick en annan elev som ej slagit an sin stämgauffel sätta den mot bordet, varpå tonen ljöd.

Sacks (1990) beskriver patienter som hör musik utan att övriga i rummet hör något. De känner det som om de hade en radio i huvudet. *"All den hänförelse som beskrivs i det här avsnittet är mer eller mindre klart organiskt betingad (fast det inte framgick till en början utan måste konstateras genom noggranna undersökningar). Detta minskar inte alls dess psykologiska eller andliga betydelse. Om Gud eller den eviga ordningen uppenbarades för Dostojevskij i epileptiska anfall, varför skulle då inte andra organiska betingelser tjäna som "portar" till det hinsides eller det okända?" (s 154)*

Var finns svaren? Jag tänker på orden av Sacks. *"Vi kanske inte har några existerande mönster, metaforer eller myter. Är tiden kanske mogen för nya symboler, nya myter?" (Sacks 1990 s 17)*

Det finns många frågor att bära med sig i livet.

Jag har inte så lätt för att stämma stränginstrument. Men det finns tillfällen då jag upplevt att nu stämmer det, och det märkliga är att jag då fått en känsla av att det var någonstans från nacken och ner längs ryggraden som jag upplevde vibrationerna. Det blev på något sätt balans. Hur förklarar man detta? Kan man höra med ryggraden?

2.3.3.2. Språk- och ordsinnet

Jag vill nu beskriva språk- och ordsinnet. Det är ett specifikt mänskligt sinne.

Hunden kan reagera på vårt tonfall, och utföra det vi önskar, men här kommer vi in på ytterligare kvaliteter som krävs för att skapa och ta emot ord.

Vi kan uppfatta olika kvaliteter i vokaler och konsonanter, i olika ljudkombinationer, i olika satsbildningar. (Aeppli 1997)

"De språkliga förmågorna är starkt beroende av sinnenas funktioner, minnes- och koncentrationsförmåga och hela nervsystemet." (Stadler 1993 s 71)

Koncentrationsförmåga har med balanssinnet att göra.

"Språkfunktionerna är på ett ännu okänt sätt beroende av att sinnesorganen och många delar av nervsystemet och hjärnan samverkar effektivt.

Jackson (1874) ansåg att en speciell skada inte framkallar ett bestämt symtom. Han menade att det är en sak att lokalisera en skada som avbryter språket men något helt annat att lokalisera språket (Miles & Miles 1990)" (Stadler 1993 s 62)

Neurologen och lingvisten A R Luria studerade krigsskadade patienter och konstaterade då att man med träning kunde återfå sin skrivförmåga.

”Därav drog han slutsatsen att ”en av orsakerna till dyslexi tycks vara bristande automatisering av fundamentala, perceptuella och kognitiva funktioner som resultat av en ensidig modalitets- eller kanalfunktion.” (Stadler 1993 s 62)

De iakttagelser som Stadler tar upp visar på viljesinnesnas betydelse för språkets utveckling.

Cajsa, ett år, kunde inte säga ett enda ”riktigt” ord men hade hela prosodin (språkmelodin) klar. Hon uttalade långa ”meningar”, pekade och gestikulerade. Dessutom fann hon stor glädje i melodier och ramsor med upprepningar t.ex. tipp tapp tipp tapp. Modern sjöng denna sång många gånger för henne i julas. Ett halvår senare kom ljuden. Hon satt där i sin egen värld och tippetappade.

Detta är ett exempel på ett medvibrerande som gett egenrörelsesinnet näring.

Kanske ettåringen förstår hela världen på sensomotorisk väg, och prövar i efterhärmsning de olika ljudkombinationerna.

Det är som om språket blir vår tjänare när vi börjar tala.

Också gester, mimik, ja hela vårt kroppsspråk bidrar till denna sinnesutveckling.

Modern spädbarnsforskning visar på att barnet reagerar med rörelsemönster på mänskliga språkstrukturer.

Daniel Stern (Havnesköld 1992) talar om amodal perception som ett flöde mellan sinnena. Något i barnet är predisponerat att forma vissa samspelsmönster.

Karl König (1984) beskriver helhetsupplevelsen som ett ”händelse-landskap” som breder ut sig för barnet och där också det talade ordet hör hemma.

”..moln av förnimmelser, berg och dalar av rörelser och gester. Ängar och skogsgläntor strömmar emot barnet som känslor av tillgivenhet.” (s 45)

Bildspråket påminner om Daniel Sterns.

Stern talar om tingen som för en stund kan bli självreglerande personting, t ex leksaken som får liv genom mammans vitalitet. Mamma tar nallen i handen och talar genom den. Motsvarande sker senare med ord vid nyinläring, genom ökad och förändrad betoning. *Orden blir levande.*

Denna vitalisering av orden kräver en mänsklig röst och ett mänskligt möte. Språket skapar en splittring i upplevelsen av självet; den direkta upplevelsen och språket som representant för det upplevda. Men också nya möjligheter att ”vara med” den andre uppstår genom språket.

Samma ord från pappa, respektive mamma kan upplevas olika av barnet.

Var och en som uttalar orden bär med sig olika upplevelser och tankar.

Detta kan vålla svårigheter i barnets självupplevelse, men det kan också leda till en starkare vi-känsla, då barnet upplever sin kunskap som en del av en större upplevelse av kunskap.

Barnets amodala globala erfarenheter splittras av språket.

Abstraktionsprocessen kan innebära att tidigare upplevelser går förlorade, då de är svåra att verbalisera. (Havnesköld 1992)

Jag tänker på tioåringen som försöker binda ihop upplevelsen igen, och jämför den gula färgen med smaken av gurka. (tidigare s 52) Övar han att verbalisera sina upplevelser som språket vill splittra? Barnet vet t.ex. på sensomotorisk väg att skilja på vikt och volym men inte verbalt.

Associationerna går till Piaget och barnets kognitiva utveckling. Därmed kommer vi över på nästa sociala sinne, tankesinnet.

2.3.3.3. Tankesinnet

Piaget visar med sina undersökningar hur barns tänkande grundläggs genom handling. Wood (1992) skriver *"Om Piagets teori håller streck, följer det att små barn är logiskt oförmögna att se världen som vuxna ser den. Varje försök att lära dem något genom att visa hur saker och ting fungerar är dömt att misslyckas, om de inte besitter de nödvändiga*

mentala operationerna för att i logisk bemärkelse begripa (eller greppa) vad som visas för dem." (s 33)

Det finns beröring med exempelvis Rudolf Steiners, Matti Bergströms och Gunnar Kyléns teorier. Det är vi som måste lära oss att se var i sin utveckling barnet befinner sig.

Tankesinnet är förmedlare då de gäller att sätta sig in i en annan människas begreppsvärld, att få uppleva tanken bakom det skrivna eller tanken bakom det sagda.

Språkforskaren Jespersen refereras i König (1984). Han återger en liten flickas uttalande: *"Låt mig tala så att jag hör vad jag tänker."* (s 40)

König säger senare *"Tänkandet uppfyller barnets väsen redan från början. Det existerar och är verksamt, men har ännu ingen möjlighet att visa sig"*

(s 80) Det finns forskare i dag som talar om övermedvetna mönster som jag förknippar med tankesinnet. (Senare Hayeks kunskapssyn s 85.)

Kanske finns det två slags tänkande. Ett som kan kopplas till vad jag vill kalla idévärlden (övermedvetna mönster) och ett som har med omdöme att göra.

Hannaford (1997) betonar att ju rikare vår sensoriska miljö är och ju större möjligheter vi får att utforska den, desto mer invecklade kommer mönstren för inläring, tanke och kreativitet att bli. Det betyder att ju fler synapser som utvecklas desto fler kopplingar blir det i det neurologiska systemet. Det skapas en massa ”småvägar” som ökar framkomligheten och möjligheterna. Vissa vägar använder vi dagligen och det sker då en automatisering. (se tidigare s 35)

"Tänk till exempel på hur vi lär oss nya ord och inlemmar dem i vårt ordförråd. Varje ljud, ord och fras understöds av ett fulländat inre uppbåd av bilder. Alltid när vi läser någonting sätter hjärnan aktivt in orden i välkända sensoriska bilder så att vi kan förstå dem. Lägg märke till, att när man inte kan skapa sig en bild av någonting som man har läst, är det svårt att förstå vad det betyder. (Hannaford 1997 s 31)

Sinnesförnimmelser, både yttre och inre, påverkar vårt sätt att föreställa oss och därför vårt tänkande. Då nya sinnesförnimmelser modifierar, ändrar och gör bilderna av vår värld och av oss själva alltmer komplexa sker ny inläring. (Hannaford 1997)

"Grunden för både inläring och förståelse är den teori om världen som varje individ byggt upp och ständigt bär med sig i sitt huvud. Denna teori testas och modifieras ständigt i alla interaktioner med världen." (Frank Smith 1996 s 110) (Se även mina reflektioner s 74)

2.3.3.4.Jagsinnet

Jag vill nu fortsätta med det fjärde sociala sinnet, jagsinnet.

Jag möter en människa. Det här var en trevlig människa, jag känner sympati. Eller jag tycker att det här var ju en otrevlig människa, jag känner antipati.

Jag låter mina känslor flöda, det kräver inget av mig. Nej detta har inget med jagsinnet att göra. Då befinner jag mig i känslosinnenas värld.

Det krävs något mer. Jag måste släppa mitt ego, därmed kan jag också ställa mig utanför det som väcker sympati och antipati i mig.

Som om jag för ett ögonblick var den andre och sen tillbaka i mig igen, där upplever jag kanske sympati eller antipati, men nu mera objektivt.

Som om jag för ett ögonblick lånar ut något av mig själv som den andra människan präglar (gör intryck på eller berör), innan jag får det tillbaka. I det ögonblick jag "får tillbaka mig själv" kan det kännas smärtsamt, jag vill värja mig, *jag måste anstränga mig*.

Nästan som en bordtennismatch, jag ger dig bollen, du gör något med den och jag får den tillbaka, men jag måste anstränga mig för att möta den. I det ögonblick jag lyckas möta den, har jag lärt mig något nytt.

Det krävs ett jag, en individualitet, för att uppleva den andres jag.

2.3.3.5. Efterord till tankesinnen, de sociala sinnena

Jag kommer ihåg när min då tioårige son satt vid pianot och spelade. Han tittade i några nothäften. Jag sa att han kunde fortsätta att spela på *gehör*, genom att lyssna, så kunde vi titta på noterna sen.

Han fortsatte att spela de låtar vi sjungit tillsammans. Senare på kvällen när han skrev dagbok ropade han på mig: "Hur stavas "fick"?" Innan jag hann svara fortsatte han, "Nej förresten jag kan se det på "*gesyn*". Jag ser när jag skriver f i k att det är fel." En stund senare frågar han igen: "Heter det reklam "på posten" eller "för posten"?" Jag avvaktade och han fortsatte. "Nej, jag vet, jag kan det på "*getänk*", det måste heta "för posten" annars betyder det något annat."

Var det kanske tankesinnena som började ge sig till känna? Han söker innebörden i orden och språket genom att följa sin egen logik.

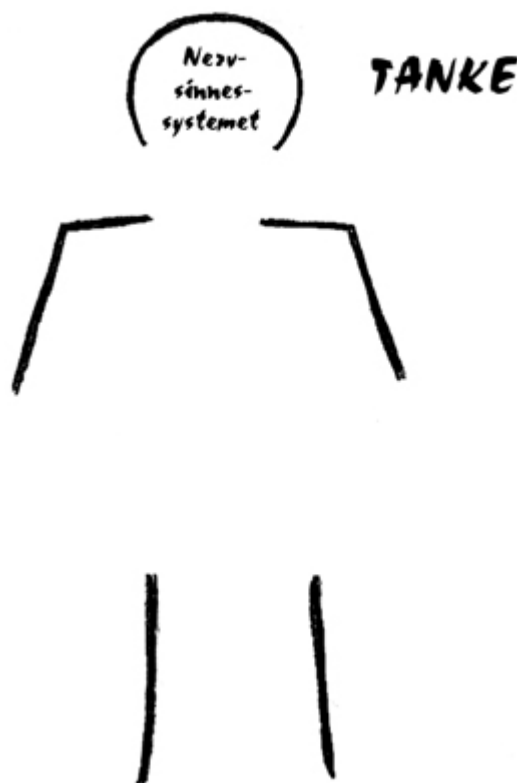
De själsförmågor som engageras genom de övre sinnen, de sociala

sinnena, har med nerv-sinnesfunktionen att göra.

Vad är det då för
sinneserfarenheter vi gör genom
 dessa sinnen?

När det gäller hörsel- och
 ljudsinnet, eller ton- och
 klangsinnet, är det styrkan, höjden
 och klangfärgen och även
 riktningen, vilket dock är svårare.
 Ofta "bedrar" erfarenhet och vana
 oss. Se mina långfredagstankar i
 inledningen. När det gäller språk-
 och ordsinnet uppfattar vi olika
 kvaliteter i vokaler och konso-
 nanter, i olika ljudkombinationer,
 i olika satsbildningar.

Tankesinnet ger oss möjlighet att varsebliva en annan människas
 begreppsvärld och att få uppleva tanken bakom det sagda och skrivna.
 Jagsinnet slutligen gör det möjligt att möta den andra människans jag och
 borde kanske heta du-sinne.

Alla dessa sinnen är nödvändiga för den *sociala utvecklingen*.
 Även om vi föds med förutsättningar att utveckla social kompetens så kan
 den inte utvecklas utan övning. Ju färre människomöten desto mindre
 möjlighet att öva. Om jag sen bara lyssnar på orden och inte
 "mellanrummen", finns det stor risk att jag missar det verkliga budskapet.

Ingela Josefsson berättar i en studie av expertsystemens införande inom sjuksköterskeyrket (Från Lärning till Mästare. FoU-rapport 25 SHSTF. Studentlitteratur, Lund, 1988)

”För inte så länge sedan födde en kvinna ett barn i ett litet samhälle i norra Sverige. Barnet dog strax efter födelsen och modern fick lämna sjukhuset efter några dagar. Vid ungefär samma tidpunkt nådde doktors rapport den lokala försäkringskassan. Handläggaren konstaterade att doktorn inte hade följt reglerna. Ett barns död fanns inte med som grund för att betala ut sjukpenning. Däremot skulle depression ha varit ett giltigt skäl. Försäkringstjänstemannen informerade genast modern att pengarna inte kunde betalas ut då det inte fanns grund här för i doktors rapport. Nyheten om avslaget spreds snabbt i det lilla samhället och folk blev mycket upprörda. Tjänstemannen blev hörd om det inträffade men försvarade sig med att hon hade följt bestämmelserna.” (Öquist 1995 s 91)

Det har gjorts undersökningar på hur de försäkringsanställda har påverkats av de datoriserade kontorsrutinerna (Göranzon, B (red) 1983). Denna visar på hur de anställdas tidigare välutvecklade sociala kompetens snabbt försvinner då de personliga kontakterna starkt reduceras och ersätts av dataterminalen.

Detta är tyvärr inte bara försäkringsanställda som drabbas av denna utsugning på social kompetens. Vi ser det överallt i vårt samhälle.

Jag jämför social kompetens med empatisk förmåga. Den kräver en tydlig identitetskänsla och en objektiv syn på sig själv. Såväl Gustafsson (1996) som Holm (1987) beskriver denna förmåga. Öquist (1995) återger Holm, när hon beskriver hur vi i dag lever i en narcissistisk kultur, hur självupptagna vi är vid våra egna behov. Vi kan då inte fånga upp svaga signaler från andra.

Vi måste värna om människomötena och se upp med den utsugning av social kompetens som sker då maskiner ersätter mänskliga möten.

Jag kommer här att tänka på när min yngste son skulle opereras. Efter operationen fick jag helt oväntat ta emot honom i kuvös. Det berättades såsmåningom att under operationens gång visade ett instrument på att han fick kraftigt stigande feber. Personalen reagerar blixtnabbt (jmf djurens överlevnadsstrategi) och injicerade febersänkade medel, då man trodde att det var en allergisk reaktion på narkosen. Först därefter upptäckte någon, ”men han är ju inte varm”. Efteråt konstaterades att det varit fel på instrumentet som mätte kroppstemperaturen.

Att inte någon spontant lade handen på honom då temperaturen steg?

Att kommunicera om själva kommunicerandet kallas *metakommunikation*. Detta är kärnan i social kompetens. Att vara så lyhörd för de svaga signalerna att man kan känna igen, ta tag i och reda ut relationsmönstren i olika sociala situationer. Det går inte av sig självt. Kanske hjälper det att t.ex. spegla; ”Om jag har förstått dig rätt så menar du ...” eller ”Du upplever att ....”

Att bekräfta den andra människan, inte att sympatisera eller tillrättavisa.

Detta är en konst som förutsätter välutvecklade sociala sinnen; ljud-, språk-, tanke- och jagsinne. Men också det övande som de mellersta sinnena grundlägger i pendlingen mellan det sympatiska och antipatiska.

Här vill jag också nämna det varmt mellanmänskliga och likställa det med den empatiska förmågan.

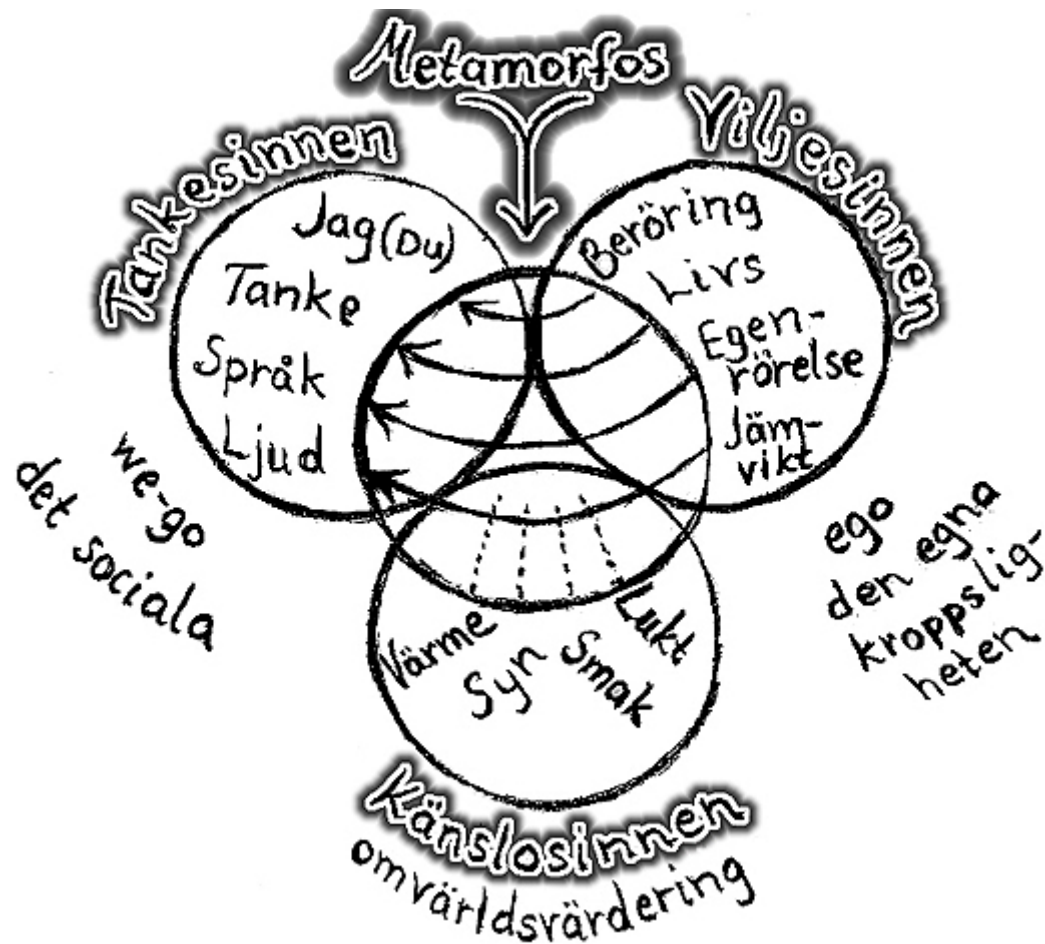
Kan det vara *de sociala sinnena* som ligger till grund för den ”*ffjärde vågen*” i den dynamiska utvecklingspsykologin? Klein (1967) talar om ett ”*we-go*” som komplement till Freuds ”ego”. Det räcker inte att vara lyhörd

för de svaga signalerna. Jag måste också kunna ta tag i dem, metakommunicera.

Djurens förmåga att ta emot svaga signaler är oerhört välutvecklad. De reagerar ofta blixtnabbt men har ingen metakommunikation. För dem hänger oftast överlevnaden på förmågan att uppfatta svaga signaler. (Öquist 1995)

”Alla som står i nära kontakt med ett djur vet hur otroligt sensitivt djuret kan vara i de känslomässiga sammanhang då människan lämnar sin intellektuella hållning och blir mera spontan och begriplig för djuren. För djuren är människan i hög grad ”genomskinlig”, ett faktum som vi inte riktigt vill kännas vid.” (Öquist 1995 ss 89-90)

Organen för dessa sinnen kräver sitt eget kapitel. Metamorfos vill jag kalla det.

2.3.4. Metamorfos

Skulle inte då också våra sinnen genomgå en metamorfos? (se s 23-24)

Rudolf Steiner menar att utan den fysiska rörelseapparaten som vi har inom oss skulle vi inte kunna förstå ord, och därmed tala om *hela rörelseorganismen som sinnesorgan för ordvareblivningen*.

Metamorfosen ligger i att vi nått den mognad som gör att vi kan hålla rörelseorganismen i stillhet i varseblivningsögonblicket.

Kan det vara så att jag förstår ordet ända ut i fingerspetsarna. Genom att hejda rörelsen, liksom dämpa upp den, *be-griper* jag.

Jag håller ett stadigt tag i trädgrenen då jag slänger mig ut i luften. För ett tag tappar jag fotfästet där jag hänger över sluttningen, men så gungar grenen tillbaka och jag får fast mark under fötterna igen.

Då jämviktssinnet får näring leder detta till INRE BALANS, förmåga att kunna komma till ro.

Att det krävs inre balans för att kunna lyssna är ju inte svårt att förstå. Jag måste hålla tillbaka min egen aktivitet.

Ljudsinnet (hörseln) är helt beroende av att jämviktssinnet uppnått en viss utveckling, förmågan att komma till ro.

Vilken lycka att kunna springa över kärrets tuvor eller att få vara en i dansen.

Då egenrörelsesinnet får "näring" ger det oss FRIHETSKÄNSLA.

Peter Andersson Vidarkliniken, beskriver muskelmänniskan i oss.

Ben och bål har stora muskler.

Armarnas muskler, som är fria att uttrycka kroppsspråk.

Ansiktets muskler, de mimiska gesterna, som ger uttryck för hur jag har det inom mig.

Struphuvudets muskler, de mest förfinade som förmedlar språket.

Den motoriska utvecklingen går från grov- till finmotorik. Detta kan ses som vägen *från egenrörelsesinne till språksinne*.

Ju mer jag får uppleva frihetskänslan i att kunna röra mig och behärska min muskelkropp, desto större möjlighet får språksinnet att utvecklas.

Då jag mår bra, då mina fysiska organ är friska och får den näring de behöver, föda, vila och "lagom" stora utmaningar, är det lätt att känna sig glad och tillfreds.

Då livssinnet får "näring" utvecklas HARMONIKÄNSLA.

Jag måste vara i harmoni för att kunna begripa andra människors tankar och begreppsvärld. Jag måste också bruka min förmåga till omvärldsvärdering.

Denna harmonikänsla förvandlas till tankesinne.

Det som ska *begripas* med tanken måste först *gripas* med handen via viljesinnena. (Språket är ofta *sinnrikt*.)

Jag känner regnet som slår mot mitt ansikte, vindens beröring, katten som stryker sig mot mitt ben och något inom mig aktiveras, *berörs*. Jag får möjlighet att uppleva mitt ego genom egen inre aktivitet.

Då känselsinnet får "näring" utvecklas SÄKERHETSKÄNSLA.

Via de mellersta sinnena *förvandlas* denna säkerhetskänsla *till jagsinne*. Jag förmår hålla min egen inre aktivitet i stillhet och *berörs* av den andres jag.

(Vad gäller känslan av *inre balans, frihet, harmoni och säkerhet*, har jag låtit mig inspireras av Peter Anderssons föreläsning.1996)

Jag menar att genom rörelse grundläggs förutsättningarna för vår språkliga och begreppsmässiga utveckling.

De fyra undre sinnena gör det möjligt att varsebliva mig själv, min egen kroppsliga konstitution, det mikrokosmos som jag är uppbyggd av, den ”plan” (karta, schema) som finns för mig.

Denna varseblivning är såsom ett frö. Under vissa förutsättningar kan det gro, spira och utvecklas till ett varseblivande av makrokosmos.

Detta makrokosmos har också en ”plan” (karta, schema), vilken vi kan studera i matematik, geometri, biologi, fysik, kemi....

Vad innebär detta?

Om jag genom aktivitet och rörelse gjort rika erfarenheter via de lägre sinnena; känsel, livs-, egenrörelse- och jämviktssinnet, kommer jag att ha lagt en god grund. Jag är förtrogen med den ”plan”, det mikrokosmos som jag är uppbyggd av. Sinnena är därmed öppna för ett ”kunskapande” om makrokosmos, den värld vi lever i. Det är som om ”planen” finns nedlagd i mig själv som mottagningsorgan.

metamorfos

2.3.5.Processen

Oscar Öquist (1995) säger:

”När stimuli blir tillräckligt svaga kan ett ting plötsligt och överraskande bli något annat. Världen blir genast osäker och obestämbar. Ungefär som att segla i dimma. Men samtidigt ligger här oändliga möjligheter förborgade.” (s 13)

”Konsten grundar sin verkan på svaga signaler långt under den tröskel där stimuli kan ges en enda innebörd. För att göra en bild eller ett föremål rikare på mening krävs att vi gör det svagare, mindre tät på information. Samtidigt ökar osäkerheten kring vad det egentligen är vi betraktar. Detta påminner om när någon börjar se sämre eller höra illa. Det ”lyckliga” med dessa olyckor som ofta drabbar äldre människor är att undren och mysterierna då kan komma tillbaka.” (s15)

Han säger det ”lyckliga” med dessa olyckor.

All förändring kräver ansträngning. Är det så att utveckling går genom smärta? Här närmar vi oss Matti Bergströms beskrivning av kaos. Ingen jagutveckling utan kaos. Är det kanske så *att hamna i svårigheter är just den möjlighet jag får till utveckling och förändring?*

Funderingar Valborgsmässoafton.

Knastrandet och sprakandet fyller mig med melankoliskt välbehag.

Flammorna stiger slickande i skymningen. Gnistor och fladdrande flagor flimrar förbi och försvinner för nya glödande flisors färd mot skyn. Långt bort vid horisonten syns skogen som en blåsilvrig skiljerand.

Värmen bränner mina kinder. Ryggen känns frusen och kall. Jag fryser inte, men värmen från elden är så stark att ryggen, skuggsidan, känns sval och främmande. Jag vänder ryggen mot elden.

Blicken söker där ute i mörkret. Det tar tid innan ögat lyckas omsluta och fånga något där ute. Vattenblänk lockar mina fötter att försiktigt känna sig fram.

Ett kvackande ljud får mig att söka efter ankor. Blicken irrar längs stranden, men kan inte finna vad den söker, inga ankor. Vad är det då som hörs? Jag ser bubblor i vattnet. Finns här fisk? Jag förnimmar något invid mina fötter. Jag anstränger mörkerseendet. Grodor! Bubblorna i vattnet, grodor, massor av grodor. Barnvisans koackackack är inte bara lek, den blir verklighet.

Kvällen är fylld av mystik. En vidunderlig välbehagskänsla sprider sig i mig. Om sagans huldra nu visade sig skulle jag inte förvånas. Jag känner den mylliga, mossiga doften av hennes hår.

Då hör jag henne brumma och en rusig ilning drar genom hela mig.

Brummandet far fram, ökar i ljudstyrka och tonar bort. Det är helt omöjligt att se henne. Ljudet kommer och går.

Jag är tillbaka i en annan verklighet och med goda vänners hjälp får jag kunskap om Enkelbeckasinen. Fast nog vet jag att hon är släkt med huldran i min egen värld.

Är det inte så att båda ”verkligheterna” är lika viktiga, kanske till och med förutsätter varandra? Det sker en ständig in- och utandning. Jag hör ett ljud - jag söker ankor - jag ser bubblor - jag söker fisk - osv.

Jag blir medveten om *portarna* och hur *någon* går in och ut. Kan denna *någon* vara *mitt eget jag* som aktiveras genom sinnena?

Sammanfattning

Jag menar att det är detta som är processen, denna andning som levandegör jagets intuitiva kunskapande.

Mina subjektiva upplevelser analyseras och objektiveras.

Omdömesförmågan utvecklas.

Jaget kommunicerar genom sinnena.

Jaget riktar sinnet mot ett objekt. (intentionen)

Jaget lever i sinnesaktiviteten.

Där det finns intresse finns det ett aktivt jag.

Vad betyder detta för mig som specialpedagog?

Detta leder mig in på pedagogiska reflektioner.

3. PEDAGOGISKA REFLEKTIONER

JAG KAN BÖRJA MED MIG SJÄLV

Först vill jag nämna något från Lars H Gustafssons föredrag (1996) om Empati. Det genomsyrades av hans egen empatiska förmåga. Han beskrev sin egen kamp och sina egna tillkortakommanden. Han menar att: ”Det finns inga barn och ungdomsproblem. Barnen är en spegling av oss vuxna.”

Jag kan börja med mig själv. Hurdan är jag som människa? Vilka värderingar har jag och på vilket sätt genomsyrar de mitt sätt att vara?

Om ett barn synes mig hamnat i svårigheter, måste jag först fråga mig om det är jag som hamnat i svårigheter.

Är det mina mål och intentioner som inte stämmer med barnets?

”Varje uppfostran är självuppfostran, och vi är egentligen som lärare och uppfostrare bara omgivningen för barnet som uppfostrar sig självt. Vi måste skapa den gynnsammaste miljön, för att barnet därigenom med hjälp av oss kan fostra sig så, som det genom sitt innersta öde måste fostra sig.” (Liebendörfer 1997)

König (1979) säger dessutom att de människor som är i behov av hjälp hör ihop med mig. Var och en av oss bär med oss autism, dyslexi etc i det fördolda. Det har bara inte uppenbarat sig. *”Vet vi detta, betyder det att vi inom oss väcker de första kunskaperna till en allomfattande antropologi om barnets vardande. Det sker då på ett sådant sätt att jag, när jag betraktar en människa, ett barn, som behöver särskild vård, inser att jag har att lära känna mig själv. Ty som varje människa är även jag individuell, subjektiv och alla tings mått.” (s 16)* Diagnostiserandet blir då ett vidare begrepp.

MÖTET MED DEN SOM BEHÖVER HJÄLP

Det är processerna jag måste söka.

Vilka processer saknas dig?

Jag vill utgå från *här och nu*.

Om ett barn t.ex. springer runt i rummet eller går fram och tillbaka, vill jag fråga mig; Vilket/vilka behov är det som barnet försöker tillfredsställa? Det är min uppgift att se till att barnet får till stånd just de processer som han/hon saknar.

Alla beteenden är i något avseende meningsfulla. Barnet ”vet” vad det behöver, men är kanske inte tillräckligt hemma här i världen för att finna den rätta vägen eller de rätta medlen.

*För att hjälpa någon måste
jag visserligen förstå mer
än vad hon gör,
men först och främst förstå
vad hon förstår.
Om jag inte kan det,
så hjälper det inte att jag kan och vet mer.
(Kirkegaard 1813-1855)*

Den erfarenhet vi gör med de lägre sinnena vill jag likna vid vad Stern (Havnesköld 1992) kallar, amodal global erfarenhet (ett med världen genom sinnenas samverkan). Barnet kan t.ex. skilja på vikt och volym genom omedelbar sinneserfarenhet, men ännu inte verbalt. Denna erfarenhet splittras enligt Stern av språket. Detta uppstår om jag t.ex. förklarar för barnet varför det ser ut att vara mindre mängd vatten när jag håller det från ett smalt glas till en vid glasskål. Barnet vet intuitivt att det är samma mängd vatten och har inget behov av vår förklaring. Vi riskerar

dessutom att barnet tappar sitt självförtroende och därmed förtränger den erfarenhet som han/hon gjort själv genom sina sinnen.

*Vill jag ändå visa hur mycket jag kan,
beror det på att jag är fåfäng och högmodig
och egentligen vill bli beundrad av den andre
istället för att hjälpa honom.
(Kirkegaard 1813-1855)*

Stern (Havnesköld 1992) säger också att abstraktionsprocessen kan innebära att tidigare upplevelser går förlorade, då de är svåra att verbalisera.

Matti Bergström (1997) säger att: ”Barn förstår allt, som är viktigt för dem.” Så säger vi: ”Det där är bara lek, bara fantasi, bara sagor, bara dröm, bara myt”. Leken är fri från naturlagar, allt är möjligt.

Jag menar att vi kan underminera barnets intuitiva kunskapande genom att för tidigt belasta barnet med *vår vuxna begreppsvärld*, våra verbala förklaringar.

Vi måste lära oss att *lyssna*: Vad kan/vet barnet och vad vill det veta?

Det lilla barnet kanske frågar: Hur stort är universum?

Vad är det egentligen barnet säger? Vi får inte ha för bråttom med egna utläggningar, utan spegla: Ja, hur är det med det, hur stort **är** universum?

Vi ska märka att barnet självt då kommer med det mest fantastiska svar på sin fråga. Barnet behöver möta vårt jag, vårt intresse för att själv uttrycka sin erfarenhet. Detta är för mig ett exempel på hur barnets jag stärks: Jag är en som vet. Jag är en som kan.

Aktivitetsströmmen går från subjektet, i exemplet ovan barnet själv.
Det krävs en egen viljeakt. Jag vill befatta mig med objektet, i exemplet ovan frågan.

ERFARENHET

Ingelstam (DN 12 mars 1985) återges av Liebendörfer (1989).

Ingelstam talar om skolans ”snuttifiering”, där ambitionen att hinna med så mycket som möjligt hindrar den kvalitativa fördjupningen som bygger på intresse och egenaktivitet.

Skolan som han ser den:

*”Överblick blev till orientering,
inlärn timer urartade till registrering
och kunskap blev till information.”
(Liebendörfer i Lindholm 1989 s 92)*

Redan Albert Einstein (1879-1955) sa:

Inlärn timer är erfarenhet. Allt annat är bara information.

Hur kan jag hjälpa barnet till erfarenhet?

Jag måste låta ”konstnären” i mig verka, så att varje barn får till stånd de processer som saknas.

Om ”konstnären” i barnet av någon anledning saknar någon eller några strängar på sin lyra, är det min uppgift att på andra vägar få till stånd processerna.

Sacks (1995) återger Vygotskij, som alltid betonade ”resurserna”, det som fungerade bra: *”Ett handikappat barn är frukten av en kvalitativt annorlunda, unik form av utveckling... Om ett blint eller dövt barn når samma grad av utveckling som ett normalt barn så har barnet med defekten*

nått dit på ett annat sätt, på andra vägar, med andra medel; och för pedagogen är det av synnerlig vikt att veta vilken unik väg han måste föra barnet. Denna unika väg omvandlar handikappets minus till compensationens plus.”

Jag vill i detta sammanhang återge en ”bild” från Kimber (1993) som beskriver hur man i trygghet kan komma vidare i sitt övande. Om vi säger att barnen är uppe på taket och leker är det några som hela tiden sitter kvar pånocken och några som hela tiden riskerar att falla ner. Det är förmodligen endast ett fåtal som vet hur långt man kan gå. Om vi nu satte ett stadigt och hållbart staket utmed takets alla kanter skulle alla kunna leka i trygghet.

Det vill säga jag måste få lov att göra mina erfarenheter inom vissa tydliga ramar, annars riskerar vi tappa de flesta.

FÖRUNDRAN OCH INTRESSE

Intresse är att *vara närvarande*. Från latinets *inter* = emellan och *esse* = vara.

Där det finns intresse, finns det ett aktivt jag. (Liebendorfer i Lindholm 1989)

Under en fysiklektion åk 6 studeras i optiken fenomen som uppstår. Vi låter en ljuskägla snurra runt i ett för övrigt dunkelt rum. Eleverna följer med blicken ljuskägla, som sen släcks. De kan därefter beskriva den cirkelform som uppstår som en efterbild på den vägg de riktar blicken mot. Denna efterbild kan målas och blir då ”verkligt” iakttagbar och tillhör den objektiva väggen.

Jag har då två likadana bilder, varav den ena tillhör ögat (jaget) och den andra den objektiva väggen.

Fenomenologiskt skulle jag i ett visst ögonblick inte kunna skilja dessa två bilder från varann. Jag kan gå in i ett annat rum och har bilden med mig, och kan uppleva den på väggen där också.

Jag menar att undervisningen måste bygga på att väcka förundran, och därmed intresse. Detta är för mig jagets längtan efter ”kunskapandet”.

RYTM OCH ANDNING FRÅN SUBJEKT TILL OBJEKT

Hur upplever barn idag dessa skarpa neon- och plakاتفärger?

Låter de sig ”konsumeras” av färgen?

Kan deras egenaktivitet, vilja, utarmas?

Jag vill återknyta till Hannaford (tidigare s 34) som säger att det krävs rörelse till och med för att uppleva färg. Jaget måste få något att gripa.

Jag upplever att t.ex. neonfärgen är skarp, som om den vill något med mig.

Jag menar att det finns risk att vi låter oss ”konsumeras” av starka häftiga sinnesintryck, som jaget inte förmår bearbeta. Barnet som, i all välmening, matas med ”godis” som det inte bett om, t.ex. en bildström så snabb att jaget inte hinner ta ställning till innehållet. Jaget passificeras, blir utsuget på egenaktivitet, och reagerar med att önska mer och häftigare, dvs underhållas. Aktivitetsströmmen går från objekt till subjekt. Det ligger nära till hands att jämföra med drogmissbruk.

Om jag äter för mycket svarar kroppen med illamående och jag kräks. Men vad sker om jag överhoppas med sinnesintryck som jag inte förmår smälta?

Läggs de då i det undermedvetna, som i sin tur leder till impulsstyrning?

Kan det vara så att en stor del av vår tids oro, brist på uthållighet och koncentration, kan spåras i svagheter i sinnesutvecklingen? Jaget utarmas.

Jag menar att undervisningen måste ha rytm, in- och utandning och värna om aktivitetsströmmen från eleven (subjektet) till objektet.

WALDORFSKOLANS PLAN OCH SINNENA

Viljesinnena får näring framförallt under den första sjuårsperioden, känslorinnena under den andra sjuårsperioden och tankesinnena från 14 till 21 års ålder. Genom att barnet får rika möjligheter att uppleva det kvalitativa i omvärlden stärks känslorinnena. Barnen får möjlighet att uppleva känslorinnans hela dramatik, från det mest sympatiska till det mest antipatiska. Varje ålder tilltalas på sitt sätt. Berättelsetoffet hjälper oss. Jag vill antyda de möjligheter som finns i Waldorfskolans kursplan. Se även

bil. 4 och ”En introduktion i waldorfpedagogik” (Liebendorfer 1997)

åk 1: De gamla folksagornas bildspråk är verklighet för en 7-åring, gott och ont i skarpa kontraster. Barnet blir bekräftat i sin övertygelse, det goda segrar alltid till sist.

åk 2: Fabeln och legenden visar på spännvidden från de mest djuriska egenskaper till de mest förädlade mänskliga kvaliteter.

åk 3: När frågan ”Var kommer jag egentligen ifrån?” aktualiseras, bejakas barnet i Gamla Testamentets skapelseberättelse. Barnet som nu, vid nioårströskeln, kan uppleva sin egen ”utdrivning ur paradiset”.

Hembygden, framför allt utifrån de uryrken som funnits representerade här, stärker barnets ”hemkänsla” just här.

åk 4: Här behandlas den Nordiska mytologin med alla dess starka bilder av viljeyttringar.

åk 5: Hela barnets utveckling kan speglas i mänsklighetens utveckling och därför känner sig barnet också bekräftat i berättelserna från de olika kulturepokerna.

åk 6: Den romerske medborgaren hade bestämda rättigheter, personlighetsprincipen framträder, juridikens födelse. Genom den första fysiken möter eleverna nu lagbundenheter i sin egen kropp. (optiken-ögat, akustiken-örat)

På detta sätt bekräftas barnets jag genom framför allt känslorinnena i sju till fjortonårsåldern. Genom ett engagerande berättelsestoff aktiveras värmeorganismen, vilken blir till grund för den empatiska förmågan.

KUNSKAPSSYN

Jag vill anknyta till Hayeks (Nobelpris 1974) kunskapssyn som Liebendorfer (1989) tar upp i KOMPETENS 2000. Hayek beskriver ”övermedvetna mönster” som är hierarkiskt ordnade. Dessa dolda strukturer kallar han abstraktioner och de är förutsättning för vår varseblivningsförmåga. Att åstadkomma abstrakta organisationer, förmåga till organisation finns redan hos det nyfödda barnet. Ordningen av dessa mönster har långt större möjligheter än människan i dag tar i anspråk. En outnyttjad reserv som bara väntar på vår intention, vilja. Detta påminner om Rudolf Steiners kunskapsteori. (*En kunskapsteori*, Stockholm 1986; *Frihetens filosofi*, Stockholm 1977.) R S menar vidare att den ursprungliga känslan av att vara ett med världen splittras genom denna organisation, abstraktion. I kring 9-årsåldern sker en klyvning i sinneserfarenhet och begreppsliv.

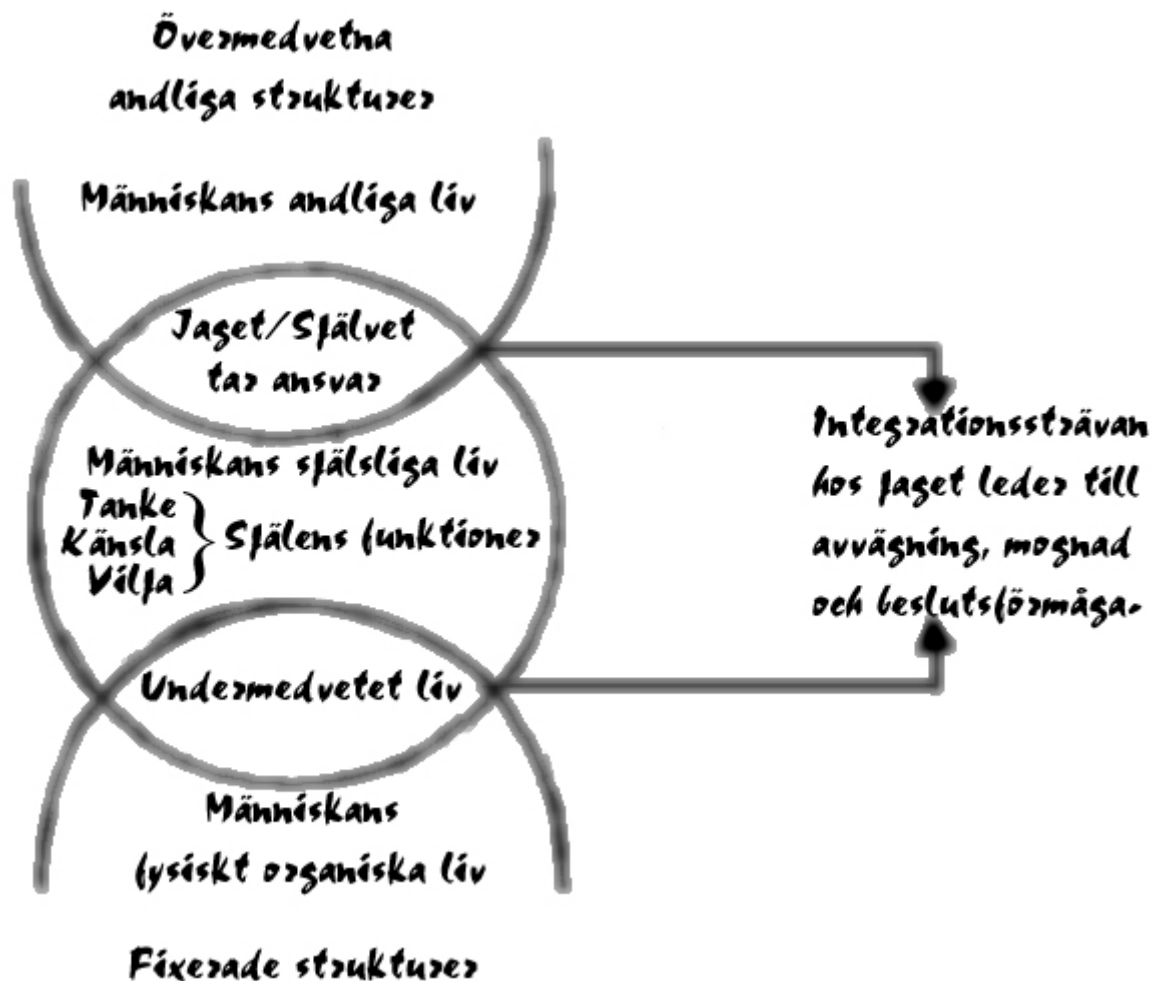
När vi blir medvetna om världen distanserar vi oss från den. Här framträder vårt eget inre tänkande. Jag vill jämföra det med de dolda strukturer för abstraktion som Hayek talar om. Denna förmåga som han menar är medfödd, verkar i det fördolda under barnets första år. Den har då verkat som en tyst intelligens, som byggt upp kroppens organ. (jmf med det jag kallat ”plan” sid 74)

Detta betyder för mig att ett barn som rör sig använder och utvecklar sin intelligens. Om barnet vid 9-årströskeln fått utveckla denna intelligens, måste det underlätta för barnet att därefter kunna förena dessa två världar igen. Förena sinneserfarenhet och tänkande till en syntes. Det är ingen syntes som är en gång och för alltid given. Det är ett sökande, forskande, strävande hela livet. Kanske finns det orsak att fundera vidare på tidningsurklippet: Varför ”Allt fler barn söker psykhjälp.” (se bil 3) I artikeln sägs det att det är framför allt pojkar i åldern 9 till 12 år och flickor runt 15 år. Är det så att flickorna kämpar på i det tysta längre, innan deras behov blir påtagliga?

Denna syntes eller integrationssträvan hos jaget leder till avvägning, mognad och beslutsförmåga. Se översikt nästa sida.

Översikten är hämtad ur KOMPETENS 2000 (s 96), där Walter Liebendörfer talar om ”Den lärande människan”.

Jag vill i samband med översikten återkoppla till s 21-22, där jag tar upp den antroposofiska människosynens pluralism. Dimensionerna framstår här. I det ena gränsområdet är det Jaget/Självvet som är verksamt och i det andra vårt undermedvetna liv. Det senare vill jag kalla drifterna, som kan leda till impulsstyrning.

Jag menar att det är processerna det handlar om och kommer att handla om under vårt kommande århundrade. De processer som krävs för interaktionen, för att vi ska kunna utveckla ett we-go.

"Sinnena bedrar inte, det är omdömet som bedrar", (Aeppli 1997 s17) uttalade redan Goethe (1749-1832).

Jag menar att vi måste värna om att portarna mellan jaget och omvärlden hålls öppna. Då utvecklas en bättre omdömesförmåga.

Barnen själva är målplanen. Våra erfarenheter kan inte göra sinnets port trång. Men hur är det med informationen?

AVSLUTNING

Jag vill anknyta till inledningen.

Nog kan det ha varit oförlösta möjligheter som det lilla barnet kunde uppleva. Denna fullständiga syntes, då barnet är ett med världen.

Annie Dillard (1978) beskriver en flicka som var född blind. Efter en ögonoperation som gav henne möjligheterna till syn, stannar hon i tystnad upp inför synen av ett träd och utbrister: ” *trädet med ljusen i sig* ” (s 32) Färgspelet är ett med trädet.

Var det detta färgspel som barnet i vagnen såg?

Författarinna söker själv en sådan sinnesupplevelse, men erfar att det är mycket som står i vägen. Det är vanor och förutfattade meningar som är svåra att tränga undan. Men så upplever hon ett ögonblick detta att klyvningen mellan subjekt och objekt upphävs: ” *Jag kände hur jag fylldes som en ny lägel. Luften jag andades var som ljus, jag såg ett ljus som var som vatten... När jag ser på detta sätt, ser jag i ordets verkliga mening.... Jag återvänder till mina sinnen.* ” (s35)

Den engelske författaren T H Lawrence (1885-1930) talar om ”ren, ursprunglig varseblivning” (primal perception) och beskriver en sådan upplevelse:

” *Vi startade på en av dessa klara mornar där solen väcker sinnena. Under tiden låg intellektet, trött efter nattens funderingar, ännu kvar i sängen. En sådan morgon träffar under en eller två timmars tid världens ljud, lukter och färger människan helt individuellt och direkt. Ingenting filtreras och typologiseras genom tanken. Sinnesintrycken tycktes existera tillräckligt väl genom sig själva.* ” (Liebendörfer i Lindholm 1989, s 68)

Vi måste återvinna syntesen. Detta är jagets integrationssträvan.

4. SLUTDISKUSSION

Jag ser arbetet som en teoriinventering och en grund för fortsatt utforskande. Mina sinnen har varit öppna för just det som jag känner mig berörd av. Jag har under arbetets gång fått svar på många frågor, ändå

måste jag erkänna att jag har många fler frågor i dag än när jag inledde mitt arbete.

Det gäller att tilltala ”konstnären” (jaget) i barnet (människan), den kärna som alltid är frisk, och väcka intresse, som gör att barnet eller den vuxne utifrån de förmågor och kunskaper man redan tillägnat sig, själv söker de processer som man innerst inne vill och behöver för att komma vidare i sin utveckling.

På samma sätt måste jag låta ”konstnären” i mig komma till sin rätt och aktivera de processer som fattas mig.

Det är genom sinnenas portar som ”konstnären” kan vandra. Detta ser jag som en in- och utandning. Denna process hjälper oss i vår livslånga integrationssträvan, dvs att förena sinneserfarenhet och tänkande.

Ju mer jaget aktiveras desto större utvecklingsmöjligheter.

Jag har inte funnit något schema eller modell att följa. Specialpedagogens arbete är ett läkepedagogiska arbetet och måste ses som en praktisk konst, där varje ögonblick bär med sig unika möjligheter.

Det finns oanvända resurser som skulle kunna tas i anspråk om vi värnar om sinnen.

Det stora som hänt mig genom detta arbete är svårt att formulera i ord. Det handlar om de processer som satts igång i mig själv och som innebär ett livslångt lärande. Jag har pendlat mellan en intuitiv känsla av att här finns något unikt och uppgivenheten över att allt tycks ju redan vara gammal beprövad kunskap. Det må nu vara vilket som. Jag gläds åt processerna.

Det anstår den vårdande handen

*att varligt med livet förfara.
Det anstår den mänskliga anden
att själarnas rike försvara.
Ur Vagnen av Harry Martinsson*

5. REFERENSER

Föreläsningar:

Lars H Gustafsson barnläkare ”Empati” 21/9-96 Höör

Peter Andersson läkare på Vidarkliniken ”Den unga människan och media” 8/11-96 Järna

Per Sällström docent i fysik ”Det gåtfulla ljuset” 11/11-96 Järna

Matti Bergström hjärnforskare ”Kreativitet och utveckling” 20/3-97 Malmö

Läkepedagogiska kurser:

Adja Asmussen läkepedagog 27-28/2-97 Vollsjö

Erik van Mansfelt läkare, **Göran Nilo** läkepedagog, **Eva Siljehag** wald.förskollär. och specialpedagog 11-12/4-97 Växjö

Litteratur:

Aeppli, W. *Människans tolv sinnen* Järna: Telleby Bokförlag, 1997

Andersson, P. *Sinnenas utveckling och medias påverkan på människan* Järna: Järna tryckeri AB, 1997

Ayres, J. *Sinnenas samspel* Stockholm: Psykologiförlaget, 1983

Bunkholdt, V. *Från födelse till pubertet* Lund: Studentlitteratur, 1995

Carlberg, G. *Dynamisk utvecklingspsykologi* Stockholm: Natur och Kultur, 1994

Danielsson, L Liljeroth, I *Vägval och växande* Uppsala: Liber Utbildning AB, 1995

Dillard, A. *Livet vid ån Avesta*: Stegelands, 1978

Egidius, H. *Termlexikon i psykologi, pedagogik och psykoterapi* Lund: Studentlitteratur, 1995

Forsström, A. *Perception och motorik i teori och praktik* SIH Örebro: Tryckmakarna i Örebro AB, 1995

Fridegård, J. *Den gåtfulla vägen* Uddevalla: Zindermans, 1978

Gustafsson L. H. *Upptäcka livet* Stockholm: Norstedts, 1996

Göranzon, B (red) *Datautvecklingens filosofi*, Stockholm: Carlssons, 1983

Hannaford, C. *Lär med hela kroppen* Falun: Brain Books AB, 1997

Havnesköld, L. *Daniel Sterns teorier* Arlöv: Almqvist & Wiksell Förlag, 1992

Hensel, H. Die Sinneswahrnehmung des Menschen. Föredrag, 25.11.77 i Herdecke. *Wissenschaft und Anthroposophie* Urachhaus, 1989

Holle, B. *Normala och utvecklingshämmande barns utveckling 2:a uppl* Lund: Natur och Kultur, 1982

Holle, B. *Rörelseberedd-lekberedd?* Lund: Natur och Kultur, 1985

Holle, B. *Läsberedd-skrivberedd?* Lund: Natur och Kultur, 1987

Holm, U. *Empati Att förstå andra människors känslor* Stockholm: Natur och Kultur, 1987

Igra, L. *På liv och död* Stockholm: Natur och Kultur, 1988

Kimber, B. *Att stå ut med busungar* Solna: Ekelunds förlag, 1993

König, K. *De första tre åren* Falun: Larson, 1984

König, K. *Läkepedagogisk diagnostik* Järna: Telleby Bokförlag, 1979

Kylén, G. *Begåvning och begåvningshandikapp* Stockholm: Modin-Tryck AB, 1992

Lindholm, R. (Liebendorfer, W), *Kompetens 2000 Den lärande människan* Stockholm: SAF, 1989

Liebendorfer, Ö. red. En introduktion i Waldorfpedagogik, Stockholm: tidskriften På väg/Waldorf Förlaget, 1997

Lusseyran, J. *Och det blev ljus* Falun: Larson, 1982

Neuschütz, K. Våra tolv sinnen *På väg* nr 2-3, ss 12-38, 1989

Nobel, A. *Filosofens knapp* Helsingborg: Carlssons, 1991

Philipson, Jönsson PEER - Projektbeskrivning och Helhetssyn på ögat,
CERTEC <http://www.certec.lth.se> 30/9 1997

Sacks, O. *Mannen Som Förväxlade Sin Hustru Med En Hatt*, Stockholm:
 Bokförlaget Prisma, 1990

Sacks, O. *En antropolog på Mars* Finland: Bromberg, 1995

Schoultz, U. v. Barnmat i förhållande till barns utveckling *Falkbladet*
Föreningen för Antroposofisk Läke-Konst Medlemsblad nr 2, ss 20-22,
 1993

Smith, F. *Läsning* Angered: Almqvist & Wiksell, 1996

Stadler, E. *Dyslexi en introduktion* Lund: Studentlitteratur, 1993

Steiner, R. *Ilkley kursen* Järna: Telleby Bokförlag, 1983

Sällström, P. *Goethes Färglära* Järna: Kosmos förlag, 1979

Trageton, A. *Lek med material* Hässelby: Runa, 1996

Wood, D. *Hur barn tänker och lär* Lund: Studentlitteratur, 1996

Öquist, O. *Tyst erfarenhet* Stockholm: Carlssons, 1995

Övrig litteratur

Ackerman, D. *Sinnenas naturlära* Göteborg: Forum, 1992

Bergström, M. *Hjärnans resurser* Jönköping: Seminarium, 1990

Dryden, G. Vos, J. *Inlärningsrevolutionen* Jönköping: Brain Books AB, 1994

Ellneby, Y. *Barns rätt att utvecklas* Stockholm: Utbildningsradion, 1995

Frankl, W. *Livet måste ha mening* Lund: Natur och Kultur, 1986

Gardner, H. *De sju intelligenserna* Jönköping: Brain Books AB, 1994

Glöckler, M. Dyslexi och sinnena *På väg, Tidskrift för waldorfpedagogik* nr 4, 1994

Glöckler, M. Schmidt-Brabant, M *Att finna sig själv och tjäna andra* Järna: Telleby Bokförlag, 1994

Gustafsson, B. Hugoh, S-B. *Full fart i livet* Mjölby: Cupiditas Discendi, 1987

Kadesjö, B. *Barn med koncentrationssvårigheter* Stockholm: Liber, 1996

Kylén, G. *Helhetsstruktur, helhetsdynamik, helhetsutveckling* Stockholm: ALA, 1986

Liebendörfer, W. *Waldorfpedagogik och de sju intelligenserna* *På väg, Tidskrift för waldorfpedagogik* nr 4, 1994

Liebendörfer, Ö. Det instängda Jaget *På väg, Tidskrift för waldorfpedagogik* nr 4, 1994

Liljeroth, I. En idé och dess utveckling. Mölndal: Göteborgs universitet
Specialpedagogiska rapporter Nr 1 sept 1994

Lindholm, D. *Glimtar från livet i waldorfskolan* Täby: Larson, 1989

McAllen, A. *Hur kan vi hjälpa barn med läs- och skrivsvårigheter?* Järna: Telleby Bokförlag, 1996

Macdonald, F. *Helen Keller* Örebro: Bokförlaget Libris, 1992

May, R. *Kärlek och vilja* Stockholm: Natur och Kultur, 1994

May, R. *Den omätbara människan* Stockholm: Bonnier Fakta, 1986

Meréus, S. Ljuset *Falkbladet Föreningen för Antroposofisk Läke-Konst Medlemsblad* nr 1, ss 3-4, 1997

Molander, L. *Att förstå barn och vuxna med förståndshandikapp* Arlöv: Bokförlaget Natur och Kultur, 1989

Neuschütz, K. *Leka leva eller teva* Täby: Larson, 1982

Pache, W. *Uppfostran och undervisning av Barn som behöver själslig vård* Järna: Telleby, 1981

Rydelius-Portefaix, U. Annetorp, K. Waldorfpedagogik och dagens dyslexiforskning *På väg, Tidskrift för waldorfpedagogik* nr 2, 1994

Steinberg, J.M. *Aktiva värderingar* Stockholm: A & K, 1978

Steinberg, J. M. *Den nya inläringen* Solna: Ekelund, 1994

Steiner, R. *Läkepedagogisk kurs* Järna: Telleby Bokförlag, 1986

Stern, D. *Ett litet barns dagbok* Stockholm: Natur och Kultur, 1991

Sylwan, P. Även blindade kan se: människan kan förnimma synintryck med uråldriga delar av hjärnan *DN* 6 april 1997

Tibble, J. W. och A. *Helen Keller* Falun: Lindblads, 1974

Wellros, S., Wellros, M. *En kamp om kunskap* Kristianstad: Gleerups, 1995

6. BILAGOR

bil 1

Ordlista

ur Egidius Termlexikon (1995)

afasi på grund av hjärnskada oförmåga eller nedsatt förmåga att förstå tal och skrift och att uttrycka sig språkligt

auditiv gällande hörsel; *auditivt minne* är en beteckning på förmågan att minnas sådant man hör

exteroceptor sinnesorgan som tar emot intryck från kroppens omvärld eller yta

fenomenologisk pedagogik 1. riktning i pedagogiken som hävdar att pedagogisk teori, forskning och praktik ska ta sin utgångspunkt i elevernas eller studenternas livsvärld, dvs. i de föreställningar och tankar som dessa har och inte i lärarnas eller läroböckernas uppfattningar och kunskaper 2. pedagogisk teori och forskning som utgår från omsorg, uppfostran, personlig utveckling, undervisning och studier som grundläggande fenomen och först och främst söker fastställa vad dessa begrepp står för utan att låta förutfattade meningar inverka på hur man ska fatta dessa fenomenens väsen (deras tidlösa, djupare innebörd) 3. pedagogisk teori och forskning som stannar vid beskrivning av de fenomen som är föremål för studium

förnimmelse 1. sinnesintryck, sinnesförnimmelse 2. obestämd och vag uppfattning om något

föreställning 1. uppfattning av något som man gör sig en bild av; man skiljer mellan minnesföreställningar och fantasiföreställningar, de sistnämnda utan anspråk på överensstämmelse med verkligheten 2. i psykologins historia har det förekommit, bl.a. hos 1600-talsfilosofen John Locke och pedagogen och psykologen Friedrich Herbart (omkring 1800) att man använder det engelska ordet "idea" respektive det tyska ordet "Vorstellung" i betydelsen uppfattning (både sinnesstyrd perception och minnesstyrd föreställning)

holism uppfattning enligt vilken helheten bestämmer delarnas funktion och position, i många fall även deras form och inre struktur, vilket gör att delarna inte får betraktas som komponenter som bygger upp helheten utan som "aspekter" av den; holism fick stort inflytande i klinisk psykologi genom C.G. Jung som i opposition mot S Freud hävdade att man i kliniskt

arbete snarare bör inrikta sig på *psykosyntes* än på psykoanalys, dvs. på psykets grundläggande förmåga att organisera helheter än på omedvetna minnesfragments effekter på medvetna tankar, motiv och drömmar; holism i pedagogiken går ut på att studier och utbildning bör utgå från och inriktas på hela sammanhang och hela arbetsuppgifter; man rekommenderar följaktligen en holistisk i stället för en atomistisk strategi vid uppläggning och genomförande av utbildningar

intention inriktning, avsikt

intuition 1. direktuppfattning av något utan att man klart kan förstå eller redogöra för hur man kommit fram till sin uppfattning 2. ett sätt att få grepp om föremål, personer, händelser, situationer eller vetenskapliga problem så att alla egenskaper och moment uppmärksammas på en och samma gång, i en enda blick 3. ingivelse att göra något som man från början inte tänkt göra men som man känner att man måste trots att man inte kan förklara varför 4. know-how; erfarenhetsbaserat kunnande och känsla för hur man ska ta itu med och genomföra en uppgift

intuitivt tänkande se intuition, holism

interoceptor 1. enteroceptor, sinnesorgan eller nerv som reagerar på stimuli inuti kroppen 2. proprioceptor, nerv som tillhör muskel- och balanssinne

kinestesi proprioception (adj. kinestetisk) rörelsesinne, muskelsinne

kognitiv process tankeprocess

metakognition *kunskap om kunskap* reflektion som gäller den egna kunskapens och kompetensens ändamålsenlighet och giltighet; i kompetensutveckling ingår ofta träning i att se självkritiskt på det egna sättet att ta emot information, sätt att använda den och att bilda sig uppfattningar om saker och ting

metakommunikation 1. information som ges utöver det budskap som man ger öppet och direkt; en straffpredikan kan åtföljas av sådan mimik och

framsägas med sådana tonfall att den egentligen blir ett lovtal 2. teori eller diskussion gällande sättet att ge och ta emot information 3. samtal som gäller innehåll och form i det man diskuterar med en annan person eller i ett samtal som förs i en grupp

modalitet sätt att vara på eller olika aspekter på något, t.ex.

sinnesmodaliteter: de olika sätt att uppfatta omvärlden som varje sinne för sig erbjuder

objekt 1. föremål, något objektivt existerande 2. föremålet för en psykisk process, iakttagelseobjekt, en tankes eller föreställnings innehåll

percept en föreställning vi får vid varseblivning av något: det perciperade, det uppfattade, det upplevda

perception varseblivning, uppfattning av något via sinnena, sammanställning och tolkning av stimuli till en meningsfull helhet (uppfattning av personer, föremål och händelser)

proprioceptiv gällande muskelsinnet (uppfattningen av egna muskelrörelser) och balanssinnet

psyke en sida av personligheten som består av tankar, känslor, sinnesreaktioner, motiv, drifter och behov, medvetna och icke medvetna

senso-motorisk, sensori-motorisk, sensorisk-motorisk samordning av sinnesintryck med muskelreaktioner

sensorisk afasi oförmåga att förstå innebörden i sinnesintryck

sinne 1. sinnesorgan, sinnesförmåga 2. psyke

sinnesmodalitet slag av sinne, t.ex. syn, hörsel, beröringssinne, temperatursinne

sinnesrörelse känsloreaktion

sinnesvärld värld som en varelse lever i enligt de intryck som sinnena förmedlar

sinnevärld värld som vi har tillgång till med sinnena i motsats till idévärlden som enligt den grekiske filosofen Platon består av de begrepp som utgör förebilder för tingen i sinnevärlden

subjekt 1. satsdelen subjekt 2. den som uppfattas som agerande, den som har känslor, fattar beslut, utför handlingar 3. klient, försöksperson, testperson

synaps ställe där överföring av impulser från en nervcell till en nerv-, muskel-, eller körtelcell äger rum

taktil berörings-, gällande beröringssinnet

varseblivning att uppfatta något med inriktning på att förstå vad det är

vestibulär retning stimulus som påverkar balanssinnet

Övriga ord

ur Bonniers svenska ordbok (1994)

antropologi läran om människan som art i biologisk mening (*fysisk a.*) eller som gruppvarelse (*socialantropologi, kulturanthropologi*)

metamorfos förvandling

paradigm den ram och de allmänna regler inom vilka ett visst verksamhets- eller livsmönster upprätthålls, spec. den övergripande teoretiska ramen inom vilken forskning i en viss vetenskap bedrivs (se även Danielsson/Liljeroth 1995)

Något om författare

bil 2

Aeppli, Willi är en schweizisk waldorfpedagog. Han ser inte sitt arbete som någon naturvetenskaplig avhandling i vanlig mening. Hans aspekter på Rudolf Steiners sinneslära är framförallt inriktade på sinnesvårdens betydelse för undervisningen.

Andersson, Peter läkare vid Vidarkliniken (Nordens första sjukhus för antroposofisk läkekonst) i Järna.

Ayres, Jean har arbetat som arbetsterapeut med barn och vuxna som har neurologiska handikapp av olika slag. Hon blev fil dr i psykologi vid University of Southern Califonia och har fortlöpande bedrivit forskning vid University of Califonia at Los Angeles. Jean Ayres teori innebär en helhetssyn på barns utveckling.

Bergström, Matti är läkare, professor em. i fysiologi vid Helsingfors Universitet samt docent i bioelektronik vid Helsingfors Tekniska Högskola. Han har publicerat mer än 200 vetenskapliga arbeten i neurofysiologi och skrivit ett flertal böcker. Han är medlem av Finska Vetenskapsakademin.

Bunkholdt, Vigdis är psykolog och har många års erfarenhet av kliniskt arbete såväl som undervisning.

Carlberg, Gunnar är leg psykolog och leg psykoterapeut, verksam i Erica-stiftelsen i Stockholm med forskning, kliniskt arbete och utbildning.

Danielsson, Lennart är verksam vid institutionen för specialpedagogik vid Göteborgs universitet.

Dillard, Annie ger i "Livet vid ån" en naturskildring genomvävd av ett religiöst förhållningssätt.

Forsström, Agneta arbetar för SIH.

Fridegård, Jan 1900-talsförfattare, vars främsta insats utgörs av de självbiografiska romanerna om Lars Hård.

Gustafsson, Lars H barnläkare, har arbetat med barn i nöd, aktiv i ”Hem och Skola”.

Hannaford, Carla är neurolog och utbildare.

Havnesköld, Leif är leg psykolog och leg psykoterapeut.

Hensel, Herbert(1920-1983) var professor i fysiologi Marburg. Hans huvudverk är Allgemeine Sinnesphysiologi Springer Verlag 1966.

Holle, Britta sjukgymnast och instruktör.

Holm, Ulla leg psykolog, leg psykoterapeut och fil dr. Hon arbetar med psykoterapi och handledning samt som utbildare för olika vårdyrkegrupper och chefer inom myndigheter och företag.

Igra, Ludvig psykolog och psykoanalytiker som är knuten till Svenska föreningen för holistisk psykoterapi och psykoanalys.

Kylén, Gunnar docent som forskat om begåvningshandikapp.

König, Karl(1902-1966) österrikisk läkare, lärare och läkepedagog. Han flydde från Wien före andra världskriget till Scotland. Kirkton och senare Camhill utanför Aberdeen blev utgångspunkt för hans stora sociala verksamhet.

Liebendörfer, Walter företrädare för Waldorfpedagogiken i Sverige och ledare för Steinerseminariet i Järna.

Libendörfer, Örjan ämneslärare vid Kristofferskolan i Stockholm och redaktör för ”På väg” tidskrift för waldorfpedagogik.

Liljeroth, Ingrid är verksam vid institutionen för specialpedagogik vid Göteborgs universitet. Hon har under många år följt de läkepedagogiska verksamheterna. Detta arbete finns beskrivet i en rapport ”En idé och dess utveckling.”

Lusseyran, Jacques (1925-1971) professor i litteratur i USA. Han blev blind som åttaåring men lärde sig snart se ”på ett annat sätt”, genom ett inre

ljus. Vid sjutton års ålder var han en av ledarna för motståndsrörelsen i Frankrike.

MacAllen, Audrey har i många år arbetat som stödlärare i waldorfskolor och presenterar sina erfarenheter i ”Hur kan vi hjälpa barn med läs och skrivsvårigheter?” Boken innehåller massor av övningar, lekar och goda idéer. Den ger också råd om hur den vuxne kan stärka sin iakttagelseförmåga och beliva kreativiteten. (under övrig litteratur)

Neuschütz, Karin har skrivit ett flertal böcker med anknytning till waldorfpedagogik, bland annat om waldorfdockor och mjuka djur. Hon har lång erfarenhet som förälder i waldorfskola.

Nobel, Agnes barnpsykolog och docent i pedagogik.

Sacks, Oliver är läkare, neurolog, kallar sig själv neuroantropolog, men mest av allt ser han sig själv som en husläkare på hembesök bortom yttersta gränsen av vår erfarenhet.

Schoultz, Ulrike von har under ett 20-tal år arbetat med näringslära ur biodynamisk och antroposofisk livssyn.

Smith, Frank professor vid University of Victoria i Canada. Han betonar betydelsen av meningsfullhet.

Stadler, Ester har mycket lång erfarenhet av arbete med läs- och skrivsvårigheter, bl.a. som special lärare och konsulent för läs- och skrivsvårigheter.

Steiner, Rudolf (1864-1925) en central kulturpersonlighet i dåtidens Europa. Han utforskade den naturforskande delen av Goethes verk. Steiner var naturvetare med mycket stor beundran för naturvetenskapens framsteg, men kände på liknande sätt som Goethe oro för svagheterna i naturvetenskapen.

Steiner önskade återupprätta enheten mellan konst, vetenskap och religion.

Han grundade och den först waldorfskolan 1919 och Det Allmänna Antroposofiska Sällskapet 1923. Hans idéer har visat sig fruktbara inom en rad områden utöver pedagogiken, såsom dramatik, måleri, skulptur, arkitektur, läkekonst, teologi, jordbruk och socialekologi.

Stern, Daniel amerikansk psykoanalytiker och spädbarnsforskare.

Sällström, Pehr docent i fysik.

Trageton, Arne undervisar vid Högskolan i Stord/Haugesund och är känd för sin forskning om barns konstruktionslek.

Wood, David är professor i psykologi och verksam vid universitetet i Nottingham.

Öquist, Oscar är leg psykolog. Han har arbetat med skolfrågor och sätter in människan i ett systemperspektiv. Han skriver i sin bok ”Se världen som den är” under rubriken ”Mot ett paradigmbyte” *”De framsteg som bara för några årtionden sedan ansågs utgöra höjdpunkten av mänsklig skaparkraft betraktas i dag inte som särskilt goda eller ens önskvärda sett i ett längre och vidare perspektiv. Endast genom att inordna oss i ett vidare sammanhang och noga studera och värna om de villkor under vilka vi lever har vi möjlighet att överleva.”*

